

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ
ФОРМА НАВЧАННЯ: ЗАОЧНА
Кафедра української мови і літератури

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (10-11 КЛАСИ)**

Виконала: магістрантка 2 курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і
література)

Аліна
НАГРЕБЕЛЬНА
(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Науковий
керівник:

к.філол.н., доцент
Валентина КРИЩУК
(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Рецензент:

к.філол.н., доцент
Інна НІКІТОВА
(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Хмельницький – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ	6
1.1 Сутність дистанційного навчання, недоліки і переваги.....	6
1.2 Основні форми дистанційної комунікації між учасниками навчально-виховного процесу	11
1.3 Види мовленнєвих навичок, їх характеристика.....	21
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	30
2.1 Аналіз мовленнєвої змістової лінії чинних програм для 10 – 11 класів ...	30
2.2 Розвиток аудіативних умінь	39
2.3 Засоби розвитку навичок говоріння	46
2.4 Формування навичок якісного читання та розуміння текстів різних стилів та жанрів	52
2.5 Удосконалення писемних умінь та творчих здібностей	62
2.6 Оцінювання мовленнєвих навичок та їх облік за допомогою онлайн-ресурсів	66
Висновки до розділу 2.....	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Проблема формування у здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) мовленнєвих навичок на сьогодні є досить актуальною, оскільки вони є не лише важливим складником усного мовлення, але й правдивим показником інтелектуального рівня учнів.

Рівень мовленнєвої компетентності особистості залежить від знань щодо особливостей усного мовлення, ознак і будови тексту, стилів і типів мовлення, опанування умінь орієнтуватися в ситуації спілкування, володіти інтонацією, використовувати позамовні засоби, уважно слухати співрозмовника, повно й ґрунтовно викладати думку, аналізувати й редагувати мовлення (А. Богуш, М. Вашуленко, Т. Донченко, Л. Мацько, М. Пентилюк, Г. Лещенко та ін.).

У психології і психолінгвістиці панує думка про те, що кожна з форм мовлення має свої особливості, які обумовлюють їх функціонування в комунікації, оскільки усне і писемне мовлення різняться своїми функціями в комунікативних процесах, умовами сприймання, розуміння і породження думки, матеріальними засобами її вираження. У цих формах наявні специфічні підсистеми мови, своєрідна структурно-мовна організація, різний ступінь текстової організації (причому на характер текстових зв'язків впливає стильова приналежність кожної з форм) [32, с.72].

Проблема ефективної організації мовленнєвої діяльності, спрямованої на оволодіння усним мовленням, постає сьогодні ще з більшою гостротою і у зв'язку з подальшою розробкою її теоретичних основ у комунікативній лінгвістиці, теорії тексту, функціональній стилістиці, психології, психолінгвістиці й лінгводидактиці, підвищенням вимог до результатів освітнього процесу з української мови.

Об'єкт дослідження: процес формування мовленнєвих навичок здобувачів освіти 10-11 класів.

Предмет дослідження: засоби дистанційного навчання для формування мовленнєвих навичок здобувачів освіти на уроках української мови в 10-11 класах.

Мета дослідження: визначення компонентів, факторів та методів підвищення ефективності формування мовленнєвих навичок здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання (10-11 класи). У роботі розглянемо способи формування у здобувачів освіти мовленнєвих навичок через використання ефективних компонентів їх підвищення. Особливий акцент зроблено на сучасних інформаційних технологіях та актуальних тенденціях в умовах дистанційного навчання. Підкреслено, що такі методи навчання допомагають здобувачам освіти, які навчаються у закладах освіти в умовах дистанційного навчання засвоїти та удосконалити основні мовні навички, які підвищують інтерес до навчального матеріалу, дозволяють зробити освітній процес більш ефективним та індивідуалізованим.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати сутність і основні форми дистанційної комунікації між учасниками освітнього процесу.
2. Дати загальну характеристику видів мовленнєвих навичок.
3. Проаналізувати зміст мовленнєвої лінії чинних програм для 10–11 класів.
4. Виявити і описати особливості застосування засобів дистанційного навчання для формування мовленнєвих навичок здобувачів освіти та їх оцінювання.

Методи дослідження: теоретичне обґрунтування суті формування мовленнєвих навичок, дослідження сучасного стану та механізму використання мовленнєвих навичок під час дистанційного навчання, виявлення перспектив їх вирішення.

Апробація роботи: збірник наукових статей слухачів магістратури ХГПА 2023 року, Всеукраїнська науково-практична конференція «Принципи добору

вправ і завдань для формування навичок і вмінь усного мовлення на уроках української мови як державної».

Структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (64 найменувань), 4 додатків. Основний зміст роботи викладено на 75 сторінках. Загальний обсяг роботи 88 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ

1.1 Сутність дистанційного навчання, недоліки і переваги

Концепція дистанційної освіти в Україні, розроблена у 2000 році, ставила амбітну мету – модернізувати освітній процес. Вона передбачала впровадження нових педагогічних технологій, наукових досягнень та створення сучасної інфраструктури для навчання. Завдяки дистанційній освіті планувалося не лише оновити зміст та методи викладання, але й зробити освіту доступною для всіх, незалежно від географічного розташування чи соціального статусу. Особливий акцент робився на індивідуалізації навчання, що дозволяло б кожному учню розвиватися власним темпом. При цьому дистанційна освіта розглядалася як повноцінна альтернатива традиційному навчанню, що базується на використанні сучасних технологій та інтерактивних методів [12, с.6].

Досвід 2020-2021 навчального року демонструє, що дистанційне навчання є ефективним інструментом для забезпечення доступності та якості загальної середньої освіти навіть в умовах обмежень. Українські педагоги та науковці активно працювали над розробкою та впровадженням нових підходів до організації дистанційного навчання, що дозволило накопичити цінний досвід.

Дистанційне навчання – це сучасна форма освіти, яка використовує цифрові технології для забезпечення навчального процесу поза межами традиційної аудиторії. Воно надає учням можливість навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, що особливо актуально стало під час пандемії COVID-19. Дистанційне навчання – це гнучка та зручна форма освіти, яка дозволяє кожному учню вибудувати власний навчальний графік. Завдяки використанню цифрових технологій, навчання стає інтерактивним та цікавим, що сприяє підвищенню мотивації до навчання [12, с.5].

За визначенням, наведеним у наказі Міністерства освіти і науки України № 941/35224 від 28 вересня 2020 року, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України № 1115 від 08 вересня 2020 року «Деякі питання організації

дистанційного навчання», дистанційне навчання – це організація освітнього процесу (за дистанційною формою навчання або із застосуванням технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в освітньому середовищі, учасники якого перебувають на відстані один від одного та часто мають опосередковану взаємодію [39].

Ще кілька років тому думка про те, що освітній процес може повністю перейти в онлайн-формат, здавалася абсурдною. Однак пандемія COVID-19 внесла кардинальні зміни в наше життя, і освіта не стала винятком. Учителі, які звикли до традиційного класного навчання, опинилися перед необхідністю терміново освоювати нові технології та методики. Дистанційне навчання стало викликом не лише для педагогів, а й для учнів та їхніх батьків, які мали адаптуватися до нових умов навчання в домашніх умовах. Перехід на дистанційне навчання виявив неготовність освітньої системи до масштабного використання цифрових технологій. Учителі зіткнулися з необхідністю опанувати нові програмні засоби, платформи для онлайн-навчання та інструменти для проведення віртуальних уроків. Крім того, виникли проблеми з забезпеченням всіх учнів необхідним обладнанням та стабільним інтернет-з'єднанням [34, с.4].

Неочікуваний перехід на дистанційну освіту через пандемію виявив і переваги, і недоліки сучасних освітніх технологій. З одного боку, сучасні учні, вже знайомі з цифровими пристроями, швидко адаптувалися до нового навчального середовища. З іншого боку, організація ефективного навчального процесу в онлайн-форматі виявилася викликом і для вчителів, і для учнів. Попри те, що сучасні діти активно користуються гаджетами, організувати ефективно навчання в онлайн-форматі виявилось складно. Відсутність безпосереднього спілкування з вчителями, технічні проблеми та необхідність самостійно планувати навчальний час створюють додаткові труднощі для учнів [29, с.3].

Впровадження дистанційної освіти вимагає створення інфраструктури навчальних матеріалів. Необхідно підготувати фахівців, які зможуть

застосовувати цю методологію, наповнити освітню інфраструктуру навчальними матеріалами та організувати методи контролю і перевірки знань.

Ефективне дистанційне навчання потребує не лише наявності сучасних технологій, але й висококваліфікованих педагогів. Учителі, які працюють в онлайн-форматі, повинні володіти не тільки знаннями свого предмету, але й навичками роботи з різноманітними цифровими інструментами. Для цього необхідні масштабні програми підвищення кваліфікації, спрямовані на розвиток педагогічних компетентностей учителів у сфері інформаційних технологій. Крім того, важливо забезпечити вчителів необхідним технічним обладнанням та розробити відповідні методичні матеріали, що дозволять їм організувати якісний навчальний процес в дистанційному режимі. Перехід на дистанційне навчання поставив перед вчителями безліч нових викликів. Крім необхідності опанувати нові технології, педагогам довелося змінити свою традиційну роль і стати не лише джерелом знань, але й технічними фахівцями та психологами. Для того, щоб вчителі могли успішно справлятися з цими завданнями, треба забезпечити їх підтримкою, доступом до сучасних технологій, методичними матеріалами та психологічною допомогою [13].

Пандемія COVID-19 стала потужним каталізатором для розвитку дистанційного навчання. Якщо раніше онлайн-освіта була скоріше вибором для дорослих, які прагнули підвищити свою кваліфікацію, то з початком карантину дистанційне навчання стало основною формою освіти для мільйонів школярів, студентів та працівників. Ця глобальна зміна продемонструвала не тільки можливості, але й виклики онлайн-навчання. Масовий перехід на дистанційне навчання показав, що освіта може бути не тільки інституціоналізованим процесом, але й індивідуальним шляхом до знань. Онлайн-платформи та інтерактивні інструменти дозволяють кожному вибудувувати свій власний освітній маршрут, що робить навчання більш цікавим і ефективним [29].

Таким чином, нові виклики нашого часу поставили перед освітою (особливо середньою) нові завдання. Ці виклики чітко формулюються в процесі дистанційної освіти. В ході цього навчання вчителі та методисти розробили

основні методичні прийоми та організаційні форми дистанційної освіти, які найкраще підходять для різних закладів освіти.

Учитель має значну свободу у виборі інструментів для організації дистанційного навчання. Це дозволяє йому адаптувати навчальний процес до специфіки свого предмета та потреб ЗЗСО. Однак, незалежно від обраних ресурсів, учитель несе відповідальність за створення чіткої структури навчання, яка передбачає не лише надання навчальних матеріалів, але й розробку системи контролю знань та надання зворотного зв'язку учням. Ключовим критерієм при виборі інструментів має бути їх відповідність поставленим навчальним цілям [34, с.19].

Обираючи інструменти для дистанційного навчання, вчителі повинні приділяти особливу увагу їхній доступності та інклюзивності. Інтерфейс повинен бути інтуїтивно зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх вікових особливостей та рівня цифрової грамотності. Крім того, важливо враховувати можливості учнів з особливими освітніми потребами та забезпечити доступність ресурсів для користувачів різних пристроїв. Обираючи різні сервіси важливо переконатися, що вони сумісні і дозволяють обмінюватися даними. Це дозволить створити єдиний освітній простір та спростить організацію навчального процесу.

Важливо враховувати інформаційну безпеку та мінімізувати кількість платформ, на яких реєструються учні та вчителі так, щоб учні були зареєстровані на одному веб-ресурсі. Слід уважно ознайомитися з правилами користування кожною платформою та, за можливості, звести до мінімуму запис персональних даних [12].

Кожен учитель, зіткнувшись з проблемою організації дистанційного навчання, повинен узгодити свій власний календар і тематичне планування, оптимізувати запланований матеріал і очікувані результати в ході дистанційного навчання. Важливо забезпечити досягнення очікуваних результатів навчання, але також важливо пам'ятати, що деякі з них не можуть бути досягнуті в нових умовах, деякі вимагають незначних змін, а деякі – ні.

Плануючи дистанційне навчання, важливо враховувати, що темпи засвоєння матеріалу учнями в онлайн-форматі можуть відрізнятися від традиційного навчання. Тому варто скоригувати навчальний план, скоротивши обсяг матеріалу та спростивши вимоги до результатів навчання. Це дозволить учням краще засвоїти матеріал і зменшить їхнє навантаження. Кожен учень має індивідуальні особливості навчання, тому важливо враховувати їх при плануванні дистанційного навчання. Скорочення обсягу матеріалу і спрощення вимог дозволять учням з різним рівнем підготовки успішно освоювати навчальний матеріал [34, с.14].

Справді, дистанційне навчання піддає випробуванню рівень довіри в освітньому середовищі. Якщо під час очного навчання довіра між ЗЗСО, вчителями та батьками будувалася роками, то в онлайн-форматі цей процес ускладнюється. Тому так важливо підтримувати відкритий діалог, прозорість у процесі оцінювання та створювати умови для взаємодопомоги та співпраці.

У той же час, деякі методи викладання можуть заохочувати дітей до чесного та самостійного виконання завдань, якщо вчителі роблять це:

- коли ви бачите, що діти працюють самостійно, заохочуйте і хваліть їх, навіть якщо вони не досконалі;
- давати завдання зростаючої складності від базового до дуже складного (якщо дитина виконала завдання лише наполовину, вчитель подякує їй за виконання і пояснить більш складний матеріал);
- вибірково давати індивідуальні завдання кожній дитині принаймні раз на кілька тижнів;
- дайте учням завдання з готовою відповіддю і попросіть їх виконати завдання самостійно, не дивлячись ні на що, а потім попросіть вчителя пояснити, якщо щось незрозуміло;
- давати дітям завдання, які спонукають їх думати самостійно і висловлювати власні ідеї, а не вибирати з готових відповідей [34, с.15].

На узагальнювальному рівні переваги й недоліки дистанційної освіти представлено в Додатку А [12, с.13-15].

Дистанційне навчання не повинно повністю замінювати традиційне. Ідеальним варіантом є комбінований підхід, який дозволяє поєднувати переваги обох форм навчання. Наприклад, теоретичний матеріал можна засвоювати дистанційно, а практичні заняття, лабораторні роботи та семінари проводити в аудиторії. Такий підхід дозволить зберегти соціальну складову навчання і забезпечить більш глибоке засвоєння матеріалу. Роль вчителя в умовах дистанційного навчання змінюється, але не зменшується. Учитель стає не лише передавачем знань, але й джерелом інформації, який допомагає учням орієнтуватися в потоці інформації, розвиває їхні навички самостійної роботи та критичного мислення. Крім того, учитель повинен забезпечувати психологічний комфорт учнів і створювати сприятливу атмосферу для навчання [13].

1.2 Основні форми дистанційної комунікації між учасниками навчально-виховного процесу

Ефективність напряму дистанційного навчання залежить від якості комунікації між учасниками освітнього процесу. Створений штучно комунікативний простір вимагає від усіх залучених активної участі та бажання взаємодіяти. Саме від здатності вчителя та учнів ефективно спілкуватися в онлайн-середовищі залежить успіх дистанційного навчання. Хоча комунікація є основою будь-якого навчання, в умовах дистанційного навчання вона набуває нових особливостей. Якщо в традиційній аудиторії комунікація відбувається природно, то в онлайн-просторі її необхідно створювати штучно. Це вимагає від учасників освітнього процесу більшої свідомості та зусиль для підтримки діалогу та взаємодії [20].

Справді, дистанційне навчання вимагає від учнів більшої самостійності та активності. Щоб підтримати цей процес, вчитель повинен не лише передавати знання, але й створювати умови для діалогу, в якому кожен учень матиме можливість висловити свою думку, поставити запитання та отримати зворотний

зв'язок. Це сприяє не лише кращому засвоєнню матеріалу, але й розвитку критичного мислення та комунікативних навичок учнів [34, с.12].

Індивідуальний зворотний зв'язок є ключовим елементом ефективного навчання. В онлайн-середовищі вчитель має можливість надавати кожному учневі детальні коментарі до виконаних завдань. Це допомагає учням зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, скоригувати свої помилки та підвищити мотивацію до подальшого навчання. Крім того, індивідуальний зворотний зв'язок дозволяє вчителю відстежувати прогрес кожного учня та своєчасно надавати необхідну підтримку.

Збільшення самостійної роботи учнів вимагає від педагогів нових підходів до мотивації. Замість того, щоб просто пропонувати зовнішні стимули, вчителі повинні сприяти розвитку внутрішньої мотивації учнів. Це означає, що захоплення вчителя предметом має стати прикладом для учнів, запалюючи в них бажання до пізнання. Важливо, щоб учні не просто виконували завдання, а й розуміли їхню мету та бачили власний прогрес.

Для підвищення ефективності дистанційного навчання необхідно використовувати різноманітні форми роботи. Конкурси, вікторини, дискусії та інші інтерактивні активності не тільки перетворюють навчання на цікаву гру, але й дозволяють учням проявити свої знання та вміння в різних форматах [12, с.55].

Якісний зворотний зв'язок забезпечує додаткову мотивацію.

Отже, за дистанційної форми навчання мотивувати учнів можна такими способами:

- з'ясування цілей навчання;
- відповідна структура занять;
- адекватне навантаження та реалістичні вимоги;
- заохочення зацікавленості учнів предметом;
- методологічно добре розроблені дистанційні уроки;
- визнавати дітей як особистостей з власними потребами та пріоритетами;

- налагодити ефективну взаємодію між учителем та учнем через спільне обговорення та вирішення проблем;
- організовувати та подавати матеріал у форматі, який є абсолютно цікавим для учнів (наприклад, посилання на відеолекції, тести, опитування в Google Диску);
- чітке та зрозуміле формулювання теми, її важливість та внутрішня прийнятність, застосовність (тема не повинна бути надто легкою або надто складною);
- використання цікавих, наочних і максимально доступних матеріалів, що спонукають учнів розширювати і збагачувати свої знання; приведення яскравих прикладів;
- пояснювальні онлайн-уроки для заохочення учнів до співпраці, пошуку та досліджень;
- використання оригінальних презентацій;
- застосування різних методів і прийомів (діалог, ігри, творчість, проблемні, дослідницькі тощо) для активізації пізнавальної діяльності учнів; адаптація до вікових особливостей учнів;
- застосування різних методів і прийомів (діалог, ігри, творчість, проблемні, дослідницькі тощо) для активізації пізнавальної діяльності учнів; адаптація до вікових особливостей учнів;
- використання систем методів активізації мисленнєвої та мовленнєвої діяльності, особливо методів розвитку критичного мислення;
- практика творчих завдань;
- використання інтерактивних форматів для організації навчальної діяльності;
- мотивуйте учнів до успіху, зосереджуйте увагу на досягненнях, заохочуйте та відзначаєте успіхи та досягнення;
- уроки з високим емоційним тоном;
- створення теплої, дружньої, надійної, комфортної та безпечної атмосфери для участі тощо [12, с.55].

Успіх дистанційного навчання залежить від тісної співпраці всіх учасників освітнього процесу. Коли адміністрація, вчителі ЗЗСО та батьки працюють разом, вони створюють сприятливе середовище для навчання, незважаючи на відстань.

Керівник закладу освіти виступає лідером у процесі переходу на дистанційне навчання. Його завдання – не лише оголосити про зміни, а й залучити педагогічний колектив до обговорення та прийняття спільного рішення щодо вибору онлайн-платформи та організації навчального процесу. Таким чином, учителі відчувають свою причетність до змін і готові до активної участі в ньому [34, с.9].

При організації дистанційного навчання важливо враховувати не лише технічні аспекти, але й особливості кожної вікової групи – учнів основної та старшої школи. Головне завдання – забезпечити ефективне навчання в домашніх умовах, не перекладаючи відповідальність за освітній процес на батьків.

У сучасних умовах дистанційне навчання стало необхідністю. Однак важливо розуміти, що вчителі також адаптуються до нових реалій. Замість тиску, вони потребують підтримки та допомоги. Не варто висувати занадто високі вимоги, адже ідеальний онлайн-урок створити складно. Наявність чітких правил і нормативних документів допоможе полегшити процес адаптації.

Вчитель є не лише джерелом знань, а й організатором навчального процесу. Саме він відповідає за досягнення учнями запланованих результатів, визначає обсяг і складність навчального матеріалу, розробляє завдання для закріплення знань та здійснює їх перевірку. Ефективна співпраця з учнями, батьками та адміністрацією є невід'ємною частиною роботи сучасного вчителя [34, с.10].

Щоб дистанційне навчання було ефективним, учителю слід ретельно спланувати свою роботу. Починати варто з вибору зручної платформи та інструментів. Не варто перевантажувати себе різноманітними інструментами одразу. Краще обрати один основний і добре його освоїти. Після цього можна

скласти детальний графік онлайн-занять, створити групи для спілкування з учнями та провести пробний урок, щоб переконатися у готовності до роботи в новому форматі [35].

Перед початком роботи доцільно організувати онлайн-конференцію з учнями та їхніми батьками, щоб обговорити форми співпраці та інші організаційні питання і скоординувати роботу всіх у відповідному форматі. Бажано, щоб на сайті школи був розміщений графік роботи вчителів (консультацій) та загальний алгоритм поведінки під час дистанційного навчання. Домовтеся з батьками про конструктивний зворотній зв'язок і роз'ясніть алгоритм поведінки батькам, щоб уникнути непорозумінь. Більшість батьків не мають досвіду дистанційного навчання. Варто розуміти, що батьки не повинні брати на себе повну відповідальність за навчання дитини в цей час, але співпраця дуже важлива. Завдання батьків – створити необхідні умови для навчання дитини вдома, а завдання вчителя – навчати і давати зворотній зв'язок [34, с.11-12].

При організації дистанційної освіти, тобто при виборі навчальних сервісів і засобів комунікації, заклади освіти повинні орієнтуватися на технологічну компетентність.

Створення єдиного освітнього простору – це крок до ефективної організації дистанційного навчання. Такий простір забезпечує зручний доступ до навчальних матеріалів, спрощує комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу та підвищує загальну ефективність навчання.

Найважливішими аспектами дистанційного навчання є швидке отримання інформації та сам процес навчання.

Щоб швидко інформувати учнів, батьків та вчителів про всі зміни в навчальному процесі, найкраще використовувати месенджери, соціальні мережі та сайт школи. Це дозволить оперативно повідомляти про важливі новини, домашні завдання та інші актуальні питання [36].

Взаємодія та спілкування між учнями та вчителями є важливим елементом кожного уроку. Ми можете використовувати це для вирішення організаційних проблем:

1. Соціальні мережі (Вайбер);
2. Дошки оголошень (Padlet, Linoit, Classroom Screen);
3. Платформи (Classroom, Moodle, Gnomio).

Забезпечення зворотного зв'язку є невід'ємною частиною ефективної комунікації в освітньому процесі.

Оскільки дистанційне навчання може проводитися в синхронному та асинхронному режимах, то зміст, характер вправ та методичне забезпечення їх виконання має залежати від особливостей взаємодії учня і вчителя в цих двох режимах [36] (Додаток Б).

Синхронні онлайн-уроки – це не просто дистанційне навчання, а справжня взаємодія в режимі реального часу. Вони дозволяють створити атмосферу звичайного класу, але з додатковими можливостями для інтерактивної роботи. Миттєвий зворотний зв'язок, різноманітні інтерактивні вправи та можливість спілкування з однокласниками в режимі реального часу роблять навчання не лише ефективним, але й цікавим.

Використання інтерактивних вправ під час навчання сприяє розвитку широкого спектру комунікативних навичок учнів. Вони вчаться будувати діалог, переконувати співрозмовника, висловлювати свої думки аргументовано та з повагою до інших. Крім того, такі вправи допомагають створити в класі атмосферу взаємодопомоги та співпраці.

В асинхронному режимі (коли навчальний процес відбувається за зручним для вчителя розкладом) учні отримують інструкції, коли самостійно займатися та виконувати конкретні завдання у власному темпі та зручній для них формі. Це може відбуватися через електронну пошту, відеоуроки, блоги вчителів, веб-сайти тощо. Важливо, що чим чіткіші інструкції вчителя та зрозуміліший алгоритм самонавчання, тим ефективнішим буде навчання після виконання вправ. Вправи можуть бути підготовлені у вигляді онлайн-тестів з

автоматичним зворотним зв'язком. Такий тип вправ дозволяє перевірити рівень запам'ятовування інформації та повторюваність вивчення на інших інструментах [12, с.56].

Окрім авторських завдань, варто заохочувати учнів до самостійного пошуку інформації на освітніх платформах. Обговорення знахідок в онлайн-спільнотах сприятиме не лише поглибленню знань, а й розвитку комунікативних навичок та формуванню позитивного навчального середовища. Надання учням можливості самостійно обирати додаткові джерела інформації розвиває їхню відповідальність та самостійність у навчанні. Обмін досвідом в онлайн-спільнотах допомагає їм відчутти себе частиною навчального процесу [12, с.55-57].

Щоб урізноманітнити процес навчання та стимулювати творче мислення, учням варто надавати більше свободи у виборі форматів виконання завдань. Вони можуть самостійно створювати вправи, схеми, презентації або навіть відео, демонструючи глибоке розуміння вивченого матеріалу. Наприклад, під час вивчення правила «дев'ятки» можна запропонувати учням створити власний навчальний відеоролик або інтерактивну гру. Щоб глибше зануритися в матеріал, учні можуть доповнювати його власними прикладами, створювати візуалізації та навіть прогнозувати практичне застосування здобутих знань. Такий підхід не лише закріплює матеріал, а й розвиває критичне мислення та творчі здібності [12, с.57].

Основні форми дистанційної комунікації між учасниками навчально-виховного процесу:

Відеоконференція – це інтерактивна форма дистанційного навчання, яка дозволяє вчителю та учням взаємодіяти в режимі реального часу, не перебуваючи в одному фізичному просторі. Це сучасний інструмент, що надає безліч можливостей для організації ефективного навчального процесу [34, с.20].

Форуми – це універсальний інструмент для обговорення навчального матеріалу в дистанційному форматі. Кожна тема чи завдання мають свій окремий форум, де вчитель та учні можуть обмінюватися думками, ідеями та

файлами. Модератор, як правило, вчитель, направляє дискусію, стимулюючи активність учасників.

Чат – це спілкування в реальному часі між користувачами мережі і є засобом онлайн-комунікації. Існують різні типи чату: текстовий, голосовий, відеочат. Найпоширеніший тип – текстовий чат. Голосовий чат дозволяє користувачам спілкуватися, використовуючи власний голос, що важливо для дистанційного вивчення іноземної мови. У навчальних цілях за потреби можна організувати чати з носіями мови. Це реальна можливість для мовної практики, яка відбувається в рамках запропонованої проблеми для обговорення, спільної проєктної діяльності та обміну інформацією [34, с. 20-21].

Блог – це персональний онлайн-щоденник, який може використовуватись як ефективний інструмент навчання. Учитель чи учень можуть публікувати свої думки, ідеї, результати досліджень, а інші учасники освітнього процесу можуть коментувати та доповнювати ці публікації. Це створює динамічне середовище для обміну знаннями та розвитку критичного мислення.

Електронна пошта – це універсальний інструмент для обміну інформацією, який дозволяє передавати не лише текстові повідомлення, а й різноманітні файли. У навчальному процесі електронна пошта використовується для комунікації між учителем та учнями, а також для організації навчального процесу.

Анкети – можуть бути корисними для постійного моніторингу дистанційного навчання. Опитувальники є досить гнучким інструментом, оскільки їх можна використовувати для постановки запитань у різний спосіб. У дистанційній освіті опитувальники можна використовувати для того, щоб дати можливість учням самостійно оцінити свої результати навчання після вивчення кожної теми за такими показниками зрозумів/не зрозуміла, можна вирішити самостійно, можна вирішити з допомогою, не можемо вирішити [34, с.21].

Поширені веб-ресурси для дистанційного навчання:

Moodle – це універсальний інструмент для організації навчального процесу, і в очному, і в дистанційному форматі. Ця платформа дозволяє

вчителям створювати різноманітні навчальні матеріали, проводити тестування та відстежувати успішність учнів. Moodle надає широкий спектр інструментів для створення інтерактивних уроків, що містять тексти, презентації, відео та тести. Moodle має у своєму інструментарії:

- форми здавання завдань;
- дискусійні форуми;
- завантаження файлів;
- журнал оцінювання;
- обмін повідомленнями;
- календар подій;
- новини та анонси;
- онлайн-тестування;
- Вікі-ресурси [34, с. 22].

Платформа Google Classroom – це сервіс, який об'єднує Google Документи, Google Диск та Gmail і дозволяє організувати онлайн-навчання з використанням відео, текстової та графічної інформації. Учителі можуть тестувати, контролювати, систематизувати та оцінювати діяльність, переглядати результати вправ, застосовувати різні форми оцінювання, робити коментарі та ефективно спілкуватися з учнями в режимі реального часу. Групи функціонально схожі на форуми, оскільки користувачі можуть легко надсилати повідомлення іншим користувачам. За допомогою Hangouts учні та вчителі можуть спілкуватися в режимі реального часу зі своїх комп'ютерів або мобільних пристроїв, а члени команди можуть обмінюватися екранами, спостерігати за всім і працювати разом. Ці трансляції автоматично публікуються на каналі YouTube. Платформа також може використовувати Google Форми для збору відповідей здобувачами освіти та автоматичного оцінювання результатів тестування [12].

Zoom – це популярна платформа для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. За допомогою Zoom можна організувати і невеликі онлайн-уроки, і масштабні вебіари.

Zoom пропонує широкий спектр інструментів для ефективного онлайн-навчання. Інтерактивна дошка дозволяє демонструвати матеріал, робити нотатки і малюнки прямо під час заняття. Крім того, учителі можуть легко перемикатися між демонстрацією екрану і дошкою, що робить заняття більш динамічними [34, с.23].

ClassDojo – це простий інструмент для оцінювання роботи в класі в режимі реального часу. Він має зручну систему винагород з різними ролями та рівнями доступу. Вчителі реєструються на ClassDojo та записують учнів до своїх класів. Учням надсилаються персональні коди для доступу до їхніх профілів, а батьки також можуть отримати доступ до профілів своїх дітей. Після того, як вчитель створив пост, учні можуть коментувати його. Кожен учень отримує аватарку у вигляді монстра. Завдання монстра - збирати бали за виконання завдань. За кожне завдання вчитель виділяє учневі певну кількість балів. Батьки можуть відслідковувати прогрес своєї дитини з кожного предмету, а також прогрес дитини в соціальних та комунікативних навичках [34, с.24].

Classtime – це сучасна платформа, яка робить навчання цікавим та ефективним. Учителі можуть створювати інтерактивні уроки, а учні – активно залучатися до навчального процесу. Платформа дозволяє адаптувати навчання під потреби кожного учасника освітнього процесу.

LearningApps.org – це потужний інструмент для вчителів, який дозволяє легко створювати різноманітні інтерактивні вправи для своїх учнів. Це чудовий спосіб зробити навчання більш цікавим та ефективним.

Завдання вчителя – розробити урок, який буде не лише інформативним, а й практично орієнтованим. Використовуючи онлайн-платформи (Zoom, ClassDojo, Classtime, LearningApps.org), учитель має створити такі умови, за яких учні зможуть застосувати здобуті знання на практиці [13].

1.3 Види мовленнєвих навичок, їх характеристика

Основним завданням сучасної школи є формування гармонійної особистості. Важливим елементом цього складного і багатогранного процесу є мовний розвиток дитини. Адже вільне володіння мовою багато в чому визначає загальний розвиток людини, формування її світогляду, вміння спілкуватися з оточуючими та самореалізацію в суспільстві.

Мовлення – це невід’ємна частина нашого життя. Від перших слів до складних наукових теорій – все проходить через мову. За допомогою мови ми вибудовуємо соціальні зв’язки, передаємо культурний досвід і створюємо нові знання. Для учнів, мова – це фундамент для успішної освіти і подальшого життя [31, с.312].

Уміння ефективно користуватися мовою – це необхідна умова для успішної діяльності в будь-якій сфері.

Українське законодавство, державні програми та концепції реформування освіти формують важливе підґрунтя для розвитку комунікативної та мовної компетентностей учнів: «Концепція мовної освіти в Україні»[24], «Національна концепція мовної освіти в школах України» [23], «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», базовий навчальний план та Державний стандарт загальної середньої освіти [11].

Мовленнєва діяльність охоплює чотири види – аудіювання (слухання-розуміння), читання, говоріння й письмо. Час, що витрачається людиною на різні види мовленнєвої діяльності, розподіляється приблизно так: аудіювання – 45%, говоріння – 30%, читання – 6%, письмо – 9% [31, с.313] (Додаток В).

Здатність сприймати та розуміти усне мовлення, яке ми називаємо аудіювання, є фундаментом для ефективного спілкування. Ця навичка необхідна для успішного виконання професійних обов’язків у багатьох сферах діяльності [47, с.8].

Аудіювання не слід змішувати зі слуханням. **Слухання** – це більш широкий термін, який охоплює будь-яке сприйняття звуків, не обов'язково мовлення. Це може бути шум природи, музика, звуки машин тощо.

Процеси аудіювання охоплюють механізми інференції (що буде сказано далі?), смислові орієнтації (комунікативна ситуація, лексичне та граматичне оформлення засобів мовного вираження, інтонація, жести, міміка мовця), тотожні заміни (щоб утримати інформацію в оперативній пам'яті (короткочасній пам'яті) сприйнятий розгорнутий зміст висловлювання зводиться до рівня тотожних ключових слів або коротких синонімічних структур. Це і є «семантична маса» або «семантична матриця», яку може утримувати пам'ять). Ці механізми можна вдосконалити шляхом тренування [48].

Розрізняють репродуктивне та продуктивне слухання. У ситуаціях природного спілкування співрозмовник покладається на продуктивне слухання. Умовою відновного слухання є відтворюваність усної інформації. У шкільній практиці до репродуктивного слухання вдаються в процесі підготовки легенд і есе. Він здатний сприймати передану усно інформацію глобально, детально і критично.

Глобальне аудіювання, або знайоме аудіювання, вимагає від слухача широкого розуміння змісту повідомлення, вміння визначати тему або основну ідею повідомлення, ділити його на смислові частини та розрізняти його компоненти.

Детальне слухання означає усвідомлення змісту повідомлення настільки, наскільки це можливо, і усвідомлення кожної деталі.

Критичне аудіювання, що базується на глобальному та критичному слуханні, вимагає від учня висловлювати свою думку про почуте, оцінювати сприйняті твердження та критично оцінювати сприйнятий зміст [47, с.199] (Додаток В).

Звичайно, смислове сприйняття мовлення також залежить від того, наскільки чітко учні висловлюються, від темпу, інтенсивності та вміння підкреслювати основні моменти мовлення. Однак успіх смислового сприйняття

усного мовлення також залежить від перцептивної підготовки слухача та його навичок аудіювання.

Для представників багатьох професій вміння швидко, точно сприймати і розуміти усне мовлення найбільш необхідно для виконання службових обов'язків [47, с.198].

Окрім аудіювання, до рецептивних видів мовленнєвої діяльності належить читання. Воно передбачає декодування графічних символів, тобто переклад буквених кодів у мисленнєві образи, і здійснюється іноземною та рідною мовами.

Компетентні навички читання є необхідними і важливими для сучасної людини, сприяючи розвитку її освітніх і виробничих завдань та гарантуючи формування задоволення її культурно-естетичних потреб. У цьому сенсі розвиток розуміння прочитаного в процесі навчання української мови набуває дедалі більшого значення [33, с.289].

До основних способів читання належать:

- *поглиблене читання*, увага звертається на деталі, які аналізуються і оцінюються. Такий спосіб застосовують під час роботи з підручниками, науковими текстами;
- *ознайомлювальне читання*, здійснюється загальне ознайомлення зі змістом, виділяються основні ідеї і проблеми, приділяється увага тільки основній інформації. Таким способом читають публіцистичні та іноді художні тексти;
- *читання-перегляд*: використовується для попереднього ознайомлення з книгою, читається зміст, передмова, заключна частина;
- *читання-сканування*: швидкий перегляд друкованого тексту з метою пошуку потрібних прізвищ, слів. Цей спосіб застосовують у процесі спеціального тренування;
- *швидке читання* відрізняється не тільки спеціально сформованою високою швидкістю читання, але й якісним засвоєнням прочитаного [33, с.290].

У процесі читання учень повинен розуміти сприйманий текст для вирішення певних комунікативних завдань та враховувати функцію читання як вид мовної діяльності [33, с.290].

Говоріння – дуже складне явище. По-перше, говоріння функціонує як засіб комунікації в житті людини. Розуміння того, як це працює, є важливим для успішного викладання. По-друге, говоріння – це діяльність. По-третє, важливо пам'ятати, що результатом говоріння є – висловлювання. Говоріння має певні характеристики (властивості, параметри), на які орієнтується навчання, оскільки вони підказують, які умови слід створювати для розвитку говоріння, а також є критеріями для оцінювання результатів навчання [37, с.43].

Як і інші види діяльності, говоріння завжди має певну мету, тобто мотивацію, що ґрунтується на потребі, об'єкт – думки мовця, продукт – висловлювання (діалог або монолог) і результат, який може бути виражений у вербальній або невербальній реакції на висловлювання.

По-перше, в певній ситуації виникає мотивація мови, яка вказує на перші моменти породження мови і, відповідно, на комунікативний намір мовця. Саме це визначає роль мовця як учасника комунікації, конкретну мету його висловлювання. На цьому рівні мовець вже знає, про що говорити, у нього є загальне уявлення про майбутнє висловлювання, яке ще не має власного мовного втілення. У свою чергу, оформлення ідеї здійснюється шляхом відбору лінгвістичних засобів – граматичних структур, слів, які спочатку реалізуються у внутрішньому мовленні, в якому створюється потенціальна мовленнєва схема висловлювання. Потім включають мовний апарат і втілюють сформоване висловлювання артикуляцією і інтонацією в зовнішню (озвучену) мову.

У спілкуванні рідною мовою мовці думають лише про те, що сказати і в якому порядку. Ці дії відбуваються на рівні свідомо ініційованої діяльності. Окремі операції процесу породження мовлення непомітні, оскільки всі вони повністю автоматизовані і виконуються миттєво. Отже, умовою мовленнєвої діяльності є наявність мовленнєвого автоматизму або мовленнєвих навичок у граматиці, лексиці та вимові (артикуляції та інтонації). Разом ці навички

складають операційний рівень говоріння як уміння з такими унікальними властивостями, як цілеспрямованість, продуктивність, самостійність, динамічність та інтегрованість [14].

Говоріння є видом діяльності і тому має багато характеристик загальної діяльності, але говоріння є мовною діяльністю і тому також має специфічні характеристики.

Мотивованість. Говоріння завжди вмотивоване. Як правило, учні займаються говорінням тому, що у них є певні внутрішні причини для цього, тобто мотиви, які спонукають до діяльності. Тому в методиці навчання іншомовного спілкування необхідно говорити про комунікативну мотивацію.

В основі мотивації лежить потреба. В основі комунікативної мотивації лежить потреба двох видів: а) потреба в спілкуванні як така, яка властива людині як істоті соціальній, б) потреба в здійсненні конкретного мовного вчинку, потреба «втрутитись» в дану мовну ситуацію.

Активність. Говоріння – це завжди активний процес, оскільки в ньому виявляється ставлення мовця до дійсності. Внутрішня активність можлива лише тому, що об'єкт спілкування є значущим для індивіда і викликає емоційне ставлення.

Саме активність забезпечує ініціативну мовну поведінку співрозмовника, що так важливо для досягнення мети спілкування.

Цілеспрямованість. Говоріння завжди має певну мету. Цю мету можна назвати комунікативним завданням. За кожним комунікативним завданням стоїть загальна мета говоріння як діяльності.

Зв'язок з діяльністю. Говоріння як вид мовленнєвої діяльності не є самостійним. Говоріння обслуговує всі інші види людської діяльності.

Ситуативність – співвідношення мовних одиниць з основними компонентами процесу спілкування.

Самостійність. Особливість говоріння як виду діяльності полягає в тому, що, як правило, говоріння протікає без запозичення ідей з раніше прочитаних або почутих джерел, без опори на повну або часткову фіксацію того, що

використовується в мові, без опори на ілюстративні вирази об'єкта висловлювання і без звернення до рідної мови [10].

Зрештою, важливо розуміти, в чому полягають основи мовленнєвої діяльності. Важливість цієї теми сьогодні полягає в тому, що перед вчителями стоїть завдання сформуванню комунікативну компетентність своїх учнів.

Письмо – це вид мовленнєвої діяльності, який використовує графічні засоби мови для кодування інформації. Письмова компетенція – це вміння правильно використовувати алфавіт відповідно до правил правопису та викладати свої думки в письмовій формі. Письмо передбачає техніку і зміст, оформлення яких пов'язане з оволодінням орфографією, орфоепією, пунктуацією і типами писемного мовлення (тип, стиль і жанр) [33, с.296].

Важко переоцінити роль писемного мовлення в житті сучасної людини. З її допомогою фіксуються отримані знання, робляться нотатки, робиться абстрагування від джерела, інтерпретується вихідний текст і робляться власні заяви. Тема вдосконалення писемного мовлення учнів є важливою сферою діяльності вчителів усного мовлення.

Правила написання слів і розстановки розділових знаків визначаються українським правописом. Семантичний аспект письма стосується зв'язного мовлення, переважно переказу та написання твору.

До умінь і навичок монологічного мовлення (усний або письмовий переказ, усний або письмовий твір) належать:

- будувати висловлювання певного обсягу, добираючи та впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріалу;
- враховувати тему висловлювання;
- виразно відобразити основну думку, розрізняючи головний і другорядний матеріал:
- використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання;
- дотримуватися норм літературної вимови;
- зберігати єдність стилю [33, с.297].

Для того, щоб правильно підійти до навчання письма, необхідно зрозуміти його роль в навчальному процесі, тобто класифікувати за різними критеріями: з'ясувати роль вчителя у навчанні письма; визначити ступінь його втручання в процес письма; визначити, як здобувачі освіти повинні поводитися на різних етапах створення письмових повідомлень, а також місце письма в класі.

Ще одним важливим аспектом навчання писемності є визначення його мети. Загалом, метою письма є вираження ідей та донесення певних смислів до читача. З іншого боку, учні, які вчаться писати, повинні приділяти певну увагу формальним аспектам. До них відносяться акуратний почерк, правильна орфографія і пунктуація, прийнятні граматичні форми і структури, а також ретельний вибір лексики. Процес написання є повільним та інтроспективним, що дозволяє автору приділити час та увагу формальним аспектам. Одним із викликів тут є пошук і дотримання розумного балансу між змістом і формою, особливо на етапах визначення вимог та оцінювання [52].

Тому, перш ніж давати учням письмові завдання, слід проаналізувати їхні потреби, з'ясувати, який тип письма вони хочуть вміти робити, і використовувати результати цього аналізу як основу для своїх письмових завдань. Ще до того, як учні почнуть писати, вчителі повинні подумати про долю кінцевої роботи. Якщо учні знають, хто буде читати їхню роботу, вони можуть мати чітке уявлення про її мету.

Висновки до розділу 1

Чимало вчителів звикли до традиційних форм навчання в класах і не завжди легко адаптуються до нових умов. Перехід до дистанційного навчання вимагає від них вивчення нових навичок і підходів, що іноді може бути непростим завданням. Додатково, відсутність особистого контакту з учнями ускладнює підтримання їхньої мотивації та дисципліни, що може призвести до погіршення якості навчального процесу.

Забезпечення навчального процесу під час карантину регулюється Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, яке визначає дистанційне навчання (через дистанційну форму отримання освіти або за допомогою технологій дистанційного навчання в різних формах) як індивідуалізований процес отримання знань, вмінь, навичок і способів пізнавальної діяльності особи, що здійснюється переважно за посередництвом взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Впровадження сучасних технологій, таких як автоматизовані системи оцінювання та зворотного зв'язку, сприяє підвищенню якості навчального процесу, одночасно зменшуючи витрати на освіту. Це також дозволяє оптимізувати використання ресурсів, які зазвичай потрібні для традиційного навчання, таких як оренда приміщень, підручники та інші матеріали. Онлайн-формат надає можливість кожному учневі обирати індивідуальний навчальний графік, що робить процес навчання більш ефективним і зручним для всіх учасників.

З іншого боку, недоліки передбачають технічні труднощі, можливу втрату соціальної взаємодії та мотивації. Тому така форма навчання не підходить для розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи у команді. Це вимагає достатньої сили волі, відповідальності і самоконтролю.

Досвід екстреного вимушеного переходу до умов дистанційного навчання дає підстави стверджувати, що у перспективі необхідно добирати такі справи, щоб посилювати мотивацію учнів до процесу навчання в нових умовах, працювати над виробленням у них навичок саморегуляції, умінь критично мислити, працювати з різноджерельною інформацією.

Важливим аспектом якісної та ефективної організації дистанційного навчання є розповсюдження досвіду педагогів через засоби масової інформації. Це можуть бути відео, презентації, фотозвіти, публікації та статті, які публікуються на офіційних вебсайтах закладів освіти та освітніх установ, а також у соціальних мережах. У складних психологічних умовах тривалого карантину це формує позитивний настрій та підтримує учасників освітнього процесу, сприяє підвищенню кваліфікації педагогів, накопиченню теоретичних і практичних матеріалів для їхніх власних методичних розробок, а також розвиває інформаційно-комунікаційну компетентність, яка є однією з ключових компетенцій Нової української школи.

Належне проведення занять з української мови в профільних школах є необхідним для формування навичок спілкування та ведення діалогу, адже ці форми мовленнєвої діяльності є провідними під час комунікації. Зміст навчальної програми передбачає формування та розвиток умінь вести діалог. Ця діяльність може виконуватись учнями самостійно або з використанням різноманітних допоміжних матеріалів, які надає вчитель. Вчитель може застосовувати план, ключові фрази, речення, початок чи завершення майбутнього висловлювання, малюнки або серію ілюстрацій. Характер і обсяг використовуваних матеріалів залежать як від мети заняття, так і від рівня підготовленості учнів.

Отже, відповідно до чинної програми пріоритетною є мовленнєва змістова лінія, спрямована на формування мовної особистості. Ефективне формування мовленнєвих навичок можливе лише за умови регулярної та цілеспрямованої діяльності, а також постійної уваги до всіх видів мовленнєвої діяльності та аспектів навчального процесу.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1 Аналіз мовленнєвої змістової лінії чинних програм для 10–11 класів

Відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти України [11], навчальних концепцій, чинних програм з рідної (української) мови [58], пріоритетною є мовленнєва підготовка учнів, спрямована на формування мовної особистості випускника ЗЗСО, зокрема вироблення умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях. Реалізується це завдання насамперед у процесі роботи над розвитком мовлення (мовленнєва змістова лінія програми).

Мовленнєва змістова лінія передбачає засвоєння учнями мовленнєвознавчих понять, на основі яких формуються вміння й навички у різних видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, говорінні, письмі [47, с.16].

Зміст програми для 10-11 класів мовленнєвої змістової лінії викладається за принципом структурної систематичності, який передбачає поступове вдосконалення і поглиблення мовленнєвознавчих понять та формування вмінь у всіх видах мовленнєвої діяльності [47].

Розглянемо детальніше реалізацію мовленнєвої змістової лінії у вивченні української мови в 10-11 класах.

Програма передбачає формування в учнів знань про мовлення, зокрема усне й писемне мовлення, діалогічне й односкладне речення, характеристики речень, зумовлені комунікативним завданням і комунікативною ситуацією. Однак велику увагу слід приділяти розвитку компетентності у всіх видах мовленнєвої діяльності: слуханні й розумінні (аудіюванні), говорінні, читанні та письмі.

Згідно з чинною програмою з української мови для 10–11 класів (профільний рівень), автори Л. Мацько, Т. Груба, О. Семенов, Т. Симоненко

(наказ № 1407 МОН України від 23.10.2017 р.), мовленнєва змістова лінія в 10 класі представлена такими темами: «Мовленнєве спілкування. Стилїстика і культура мовлення», «Розмовний стиль», «Науковий стиль». У процесі вивчення теми: «Мовленнєве спілкування. Стилїстика та культура мовлення» учням пропонується розрізняти різновиди мовленнєвого спілкування; доцїльно обирати мовленнєві стратегїї та лексичні засоби, які відповідають характеру ситуацїї спілкування; складати плани, тези, готувати конспекти статей, усвідомлюючи рїзницю мїж ними; здїйснювати редагування текстїв; дїлитися враженнями про побачене та прочитане в повсякденних комунїкацїях; готувати доповідї, реферати, рецензїї; виразно читати тексти рїзних стилїв, типїв і жанрїв мовлення вїдповїдно до норм орфоепїї та їнтонанцїї; готувати перекази (уснї та письмовї) з творчим завданням, оцїнювати уснї й письмовї висловлювання з точки зору мовного оформлення та ефектївностї досягнення поставлених комунїкативних цїлей; висловлювати власну позицїю щодо подїй.

Наприклад: Українська мова, окрїм цього, звичного, загального *Добрий день!*, *Доброго ранку!*, *Добрий вечїр!* має і такї бїльш урочистї вїтання: *Чолом Вам!*, *Моє шанування!*, *Моє поважання!*, *Мир вам у хату!*, бїльш конкретнї побутовї: *Дай Вам, Боже, щастя!*, їнтимнїшї форми: *Вїтаннячко!*, *Привїт!*, *Як ся маєш?* показує нам, яка наша мова має крилатї вирази, якою вона є милозвучною, допомагає нам спілкуватися й порозумїтися один з одним, через цї вирази виявляється наше ставлення до спївбесїдникїв, а вїдтак і наша особиста культура [56, с.218].

У межах теми «Розмовний стиль» учнї створюють розповїдь на певну соцїокультурну тему та ситуацїю спілкування. Вони формують розповїдї, тексти-роздуми, мїркування, комбїнованї тексти, що вїдповїдають їхньому досвїду, їнтересам та психологїчним особливостям, з метою досягнення життєвих цїлей. Учнї сприймають, аналізують і порївнюють мовнї явища та факти, коментують і критично оцїнюють їх з точки зору нормативностї, вїдповїдностї до конкретної сфери та ситуацїї спілкування, а також достовїрностї. Вони продукують уснї та письмовї монологїчнї та дїалогїчнї

висловлювання (тексти), включаючи ті, що сприяють гармонізації психоемоційного стану, містять моделі досягнення особистої свободи, соціальної захищеності, сімейного щастя, кар'єрного зростання тощо. Також учні пояснюють спільне та відмінне між різними жанрами науково-навчального стилю, такими як рецензія, анотація, доповідь, реферат, тези та конспект.

Наприклад, завдання за цим стилем може бути таке: Прочитайте тексти в особах. Визначте їх стильову належність. Аргументуйте відповідь. У яких жанрах використано цей стиль мовлення?

Денис швидко перевдягнувся у футболку та шорти і взявся натягувати на ноги кросівки. Робив це не поспішаючи, повагом заправляв шнурки та підтягував язички.

Першим його обнову помітив Вітько Лобода. Він витріщився на Денисові ноги так, ніби побачив там живого скорпіона.

— Нічого собі! — крикнув Лобода. — Народ! Подивіться, які у Потапа кроси!

Всі, хто був у роздягальні, почали зглядатися на Дениса.

— Кльові! — то підійшов Ромко Загорський. Присів, помацав задник кросівок і прищмокнув від захвату (За С. Гридіним) [56, с. 234].

За цим текстом ми бачимо, що у розмовному стилі наявний діалог, який дає змогу дітям обмінюватися думками.

При розгляді теми «Науковий стиль» учні закладів загальної середньої освіти описують лексичні, морфологічні та синтаксичні характеристики наукового стилю, сфери його застосування та цільового призначення; здатні перетворювати текст одного стилю в інший; розрізняють науково-навчальний і науково-популярний варіанти наукового стилю; беруть участь у бесідах, дискусіях, дебатах та відеоконференціях; реферують наукові тексти, складають план наукової статті; готують реферати, тези, рецензії з навчально-наукових питань, доповіді на лінгвістичні, морально-етичні та суспільні теми, а також виступи в науковому стилі та їх оцінювання; здійснюють редагування науково-навчальних текстів; створюють короткі повідомлення з наукових тем,

проводять пошукові дослідження; беруть участь у дослідницьких проєктах; виконують бібліографічну роботу з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; систематизують інформацію з різних джерел, включаючи довідкові матеріали (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо). Учні володіють основними способами (прийомами) інформаційної переробки писемного тексту; складають таблиці, схеми на основі наукового тексту, формулюють узагальнення; дискутують, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, ведуть конструктивний діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету та етичних норм. Наприклад, завданням наукового стилю може бути: Прочитайте. Доведіть, що текст наукового стилю. З'ясуйте його мовні особливості. *Самовиховання — це свідома вольова діяльність. Серед прийомів самовиховання виділяють такі: самонаказ, самопримус, само підбадьорювання, самосуд, само покарання. Самонаказ застосовується тоді, коли треба примусити себе щось зробити, незважаючи на те, що це дуже важко або страшно. Самопримус застосовують тоді, коли треба виконати потрібну, але нецікаву чи брудну роботу. Самопримус виражається у словесній формі і практичній діяльності: «Працюй! Ти все можеш!». Людині, яка з дитинства привчила себе робити те, що потрібно, буде легко в подальшому житті (За Г. Ситінім) [56, с. 237].*

Отже, ті теми, які запропоновані в програмі для розвитку мовлення є тими складовими, що забезпечують реалізацію мовленнєвої змістової лінії на уроках. Тобто робота над матеріалом, що має комунікативне спрямування, має на меті формування в учнів знань про мовлення, обрання мовленнєвої тактики і мовних засобів, здійснення редагування тексту, розповідь про побачене.

У процесі реалізації мовленнєвої (комунікативної) змістової лінії в 11 класі визначено такі теми: «Система функціональних стилів сучасної української мови», «Офіційно-діловий стиль», «Художній стиль», «Публіцистичний стиль», «Техніка підготовки ораторського виступу», «Конфесійний стиль», «Епістолярний стиль» [47].

При розгляді теми: «Система функціональних стилів сучасної української мови» учні мають вміти розрізняти практичну та функціональну стилістику, визначати стилістичні норми української літературної мови; аналізувати особливості мовленнєвих стилів, їх підстили, основні жанри та характерні мовні засоби; оцінювати текст з точки зору його змісту, форми, задуму та мовного оформлення; підбирати мовні засоби відповідно до задуму висловлювання, стилю та жанру мовлення; коригувати усне мовлення під час спілкування, враховуючи реакцію слухача; здійснювати стилістичний аналіз тексту; добирати приклади різних функціональних стилів з газет, журналів, підручників та художніх творів.

У темі «Офіційно-діловий стиль» здобувачі освіти ознайомлюються з дипломатичним, законодавчим та адміністративно-управлінським підстилями; обирають відповідну мовленнєву форму для ділового спілкування; удосконалюють культуру офіційно-ділового спілкування; застосовують орфографічні та пунктуаційні норми під час створення й відтворення текстів офіційно-ділового стилю; редагують тексти офіційно-ділового характеру, зокрема й власні; ведуть ділову розмову (в тому числі по телефону), готують монолог-пояснення до поданої інформації; оформлюють документи для вступу до Закладу вищої освіти; пишуть характеристики, автобіографії, заяви, довіреності, розписки; готують індивідуальний звіт про роботу в літньому таборі, резюме, ділові листи, оголошення; здійснюють самоконтроль, самооцінку, використовують орфографічні та пунктуаційні норми під час створення і відтворення текстів [47, с. 73-76].

Під час вивчення теми «Художній стиль» учні закладів загальної середньої освіти виявляють та описують ознаки художнього стилю; слухають аудіозаписи творів, виконаних майстрами слова, для покращення власної літературної вимови; здійснюють аналіз звукової та інтонаційної організації художніх творів, наводять приклади використання в художніх текстах алітерації, асонансу, синонімів, антонімів та архаїзмів; порівнюють твори одного автора з іншими, які мають схожі тематику та жанр, з метою виявлення

особливостей індивідуального стилю автора. Наприклад, можна взяти тему такого характеру. Прочитайте текст. Визначте стиль і тип мовлення. Складіть план, визначивши тему й мікротеми.

Танцювали самі парубки. Ставні легені побралися руками за плечі, зімкнулися в тісне, невелике коло. Під воркотіння цимбалів та баса ритмічно захиталися цілим колом з боку на бік, а потім разом, рвучко рушили в буряному коловороті, міцно б'ючи ногами в діл. В дужих і граціозних рухах парубків була сила, енергія, буйна веселість. Нічого більш прекрасного в розвагах людських, в красі молодечих веселоців мені не доводилось бачити.

Парубки танцювали старовинний гуцульський «Аркан». Тільки справжні сини гір, волелюбні предки могли залишити в спадщину онукам такий буйний і гордовитий танець. Легеня, що танцює «Аркан», не можна уявити з похиленою перед паном головою. Перед яким ворогом могли б схилитися буйні голови людей, що так гордо та високо підводяться в цьому залізному колі! [56, с. 256]. Здобувачі освіти повинні усно за планом, доповнити текст своїми роздумами про роль мистецтва танцю у відродженні національної культури й свідомості.

Тема «Публіцистичний стиль» охоплює знання учнів щодо підготовки заміток, репортажів, інтерв'ю, статей, кореспонденцій, рецензій, нарисів, презентацій, реклам, виступів та розгорнутих відповідей. Основне призначення стилю – обговорення важливих суспільно – політичних ідей. Вона передбачає проведення аналізу текстів мас-медіа, мовлення в рекламі, а також промов письменників, політиків і науковців. Учні повинні вміти виявляти типові недоліки текстів публіцистичного стилю, визначати тему виступу з урахуванням інтелектуального рівня слухачів, їхнього віку та інших факторів. Важливо також підбирати матеріал, враховуючи особливості формулювання теми, користуючись різними джерелами інформації. Крім того, учні повинні працювати з довідковою літературою, складаючи бібліографії за визначеними темами. Прочитайте вислови. Якою темою вони об'єднані? До чого закликають автори?

1. Не дивіться на Україну як на землю своїх батьків. Дивіться на неї як на землю своїх дітей (С. Вакарчук). 2. Юнацькі руки молоді. Вам добре б тішитись в труді. Тесать, копать, залізо б гнути, садити сад, зелені руги, плоти гонити по воді (А. Малишко). 3. До праці, молоді приятелі, до інтенсивної, невсипущої праці над собою самими! Здобуйте знання, теоретичне й практичне, гартуйте свою волю, виробляйте себе на серйозних, свідомих і статечних мужів, повних любові до свого народу і здібних виявляти ту любов не потоками шумних фраз, а невтомною, тихою працею. Таких мужів потребує кожна нація і кожна історична доба. (І. Франко) [56, с. 266].

Здобувачі загальної середньої освіти звертають увагу, як автори цих слів закликають людей до праці, до знань, до волі, щоб любити свою націю і історію. Ми її виборюємо важкою ціною.

Тема «Методика підготовки ораторського виступу» надає можливість здобувачам освіти використовувати різноманітні способи фіксації зібраного матеріалу для підготовки до усного виступу. Вона охоплює складання плану виступу на основі ключових слів, що підкреслює його основну ідею; створення виступів з урахуванням оригінального вступу, переконливих аргументів та виразного завершення; застосування риторичних фігур для підсилення мовлення та досягнення комунікативної мети; ведення полеміки, дискусій та дебатів, використовуючи аргументативні прийоми та дотримуючись етики спілкування. Для привертання уваги доцільно використовувати прийоми звернення, запитання, що апелюють до інтересів аудиторії; добирати найбільш ефективні засоби мовного оформлення; редагувати підготовлений текст виступу, покращуючи його зміст і мовну форму; аналізувати аудіо- та відеозаписи власного виступу, оцінюючи його відповідність задуму, змісту та мовному оформленню; а також здійснювати риторичний аналіз класичних прикладів із сучасної практики ораторів. За цим стилем учні пишуть реферати, тези та конспекти. Наприклад: Прочитайте текст. Визначте стиль. Використовуючи тексти й додаткові джерела, зокрема й інтернетні, підготуйте продуктивний реферат у науковому стилі. Тему реферату сформулюйте

самостійно. Цей стиль дає змогу учням виступати на публіку, висвітлювати свої ораторські здібності, свою силу волі і характер [56].

Під час вивчення теми: «Конфесійний стиль» учні з'ясовують сфери поширення, головне призначення, основні мовні стильові засоби конфесійного стилю; аналізують конфесійну лексику; пояснюють значення архаїчної лексики, старослов'янзмів.

Епістолярний стиль надає здобувачам освіти 11 класів можливість визначати сферу застосування та мету цього стилю; характеризувати мовно-стильові засоби епістолярного жанру; ознайомлюватися з найкращими зразками епістолярної спадщини України; готувати приватні та офіційні листи, використовуючи етикетні формули; аналізувати мовні засоби, що вживаються у листах видатних майстрів слова; складати листи на електронних носіях. Цей стиль відзначається тим, що учні можуть обмінюватися електронними листами, вести особисті щоденники, у яких висвітлюють свої думки та побажання, писати мемуари, а також аналізувати листи відомих науковців.

У процесі опрацювання програми варто звернутися до того розділу теми, де йдеться про «очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів. Здобувачі освіти повинні вміти користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення, розмежовувати варіанти норм і порушення мовної норми, використовувати у практиці мовленнєвого спілкування основні орфоепічні, лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, орфографічні, пунктуаційні норми сучасної української мови. Удосконалювати комунікативні здібності, розвивати готовність до мовленнєвої взаємодії, міжособистісного та міжкультурного спілкування та співпраці [47].

Для того, щоб досягти всіх завдань, розвинути навички та компетенції і сформувати свідому соціокультурну особистість, автори шкільних підручників пропонують серію вправ для розвитку цієї компетентності в учнів та учениць. Практичну доцільність чинної програми для загальноосвітніх освітніх закладів необхідно висвітлити, опрацювавши зміст навчально-методичного

забезпечення, а саме підручників з української мови для 10–11 класів профільного рівня [4, 5, 56, 57].

Проаналізувавши та узагальнивши теми мовленнєвої змістової лінії для учнів 10-11 класів можна зробити висновки що учні, які здобувають повну загальну середню освіту, повинні оволодіти знаннями про функціонально-стилістичну систему української мови, мати уявлення про мовленнєву діяльність, її основні види та особливості, уміти сприймати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, та критично їх оцінювати [47].

Чим більшим запасом мовних засобів вираження володіє учень, тим легше йому вибрати ті, які забезпечують адекватне відтворення думок і ефективну реалізацію комунікативних намірів. При цьому важливу роль відіграє не лише кількість мовних одиниць, якими володіє мовець, а й досконале володіння ними. Мовна підготовка учнів насамперед визначає ефективність їхньої загальної комунікативної діяльності. Адже невербальні засоби спілкування підпорядковані вербальним, є більш виразними і допомагають реалізувати комунікативні наміри людини. Саме тому сучасна школа висуває дедалі більші вимоги до мовленнєвої підготовки учнів, тобто до розвитку мовлення [4].

Рівень мовленнєвої підготовки учнів визначається засвоєнням ним лексичного багатства мови, граматичних категорій і літературних норм. Тому розвиток мовленнєвих навичок учнів відбувається паралельно у трьох напрямках:

- збагачення словникового запасу учня та розвиток граматичної будови мовлення;
- оволодіння нормами української літературної мови;
- розвиток здатності розуміти і відтворювати усне мовлення інших людей та продукувати власне усне і писемне мовлення (зв'язне мовлення).

Збагачення словникового запасу учнів і розвиток граматичних структур мовлення систематично здійснюється на різних уроках української мови, завжди супроводжуючи процес оволодіння мовою як засобом спілкування і

відповідаючи принципам практичного навчання, визначеним у програмі з української мови. Цей принцип виявляється в різнобічному і систематичному збагаченні мовлення учнів лексикою, фразеологією, граматиною, стилістикою та іншими засобами мовної виразності, що здійснюється в процесі реалізації міжпредметних зв'язків і забезпечує неухильне збільшення і розширення словникового запасу учнів, урізноманітнення граматичної будови мовлення школярів, удосконалення навичок слововживання, добір найдоцільніших синонімів на рівні лексики, словосполучень, фразеологічних одиниць і речень у конкретних мовних і ситуативних контекстах [5].

2.2 Розвиток аудіативних умінь

Аудіювання, як вид мовленнєвої діяльності, відіграє важливу роль у досягненні практичних, розвивальних та виховних цілей. Термін «аудіювання» був введений в наукову та методичну літературу американським психологом Д. Брауном. Поняття аудіювання означає процес сприйняття і розуміння усного мовлення. Сміслові сприйняття мовлення на слух – це перцептивна, розумова і мнемічна діяльність, яка є результатом багатьох складних логічних операцій (аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, абстрагування, ототожнення тощо) [52].

І. Кочан інтерпретує аудіювання (audio listening на латині) як один з видів мовленнєвої діяльності, в ході якої людина одночасно сприймає усне мовлення і аналізує її (інформацію одночасно), підкреслюючи неможливість ототожнення аудіювання і прослуховування на слух, оскільки розуміння відрізняється від акустичного сприйняття слухового процесу, а також усне мовлення.

М. Пентиліук розглядає аудіювання як вид рецептивної мовленнєвої діяльності, під час якої слухач сприймає і розуміє почуте мовлення та усний текст [10].

Питанням розвитку аудіювання в методичному аспекті займалися О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Хорошкіна, І. Фужик, Т. Донченко, С. Караман,

В. Мельничайко, Г. Михайловська, М. Пентилюк, Л. Скретчівський, Є. Цінько, Г. Шелехова та ін. Як зазначає І. Гудзик, навчання аудіювання в системі загальної шкільної освіти відбувається у двох напрямках: 1) розвиток навичок сприйняття мовлення на слух, що стосується особливостей мовлення, словесного наголосу, фонетичних відмінностей між схожими, але не тотожними словами, граматичних форм одного й того ж слова; 2) на розвиток розуміння почутого, спрямоване на усвідомлення теми, основної думки, змісту, особливостей побудови тексту [10, с.4].

В основі аудіювання лежить природна здатність, яка вдосконалюється в процесі розвитку людини, дозволяючи їй розуміти інформацію в акустичному коді, зберігати її в пам'яті або на письмі, відбирати й оцінювати відповідно до інтересів і завдань. Важливими факторами у формуванні цієї здатності є перцептивні та вербально-моторні передумови, загальні інтелектуальні передумови, знання фактів, знання та навички рідної мови та мотивація [40, с.111].

У системі механізмів аудіювання виділено три компоненти: сприймання, порівняння-розпізнавання, розуміння. Сформованість цих механізмів одна з умов ефективного аудіювання. Розвиткові механізмів цього поняття сприяють вправи такого типу:

- Послухайте загадки й відгадайте їх. *Сильніше сонця, слабніше вітру. Стоїть дуб, на дубі гай, під гаєм моргай, під моргаєм кліпун, під кліпуном дивун, під дивуном сапун, під сопуном хапун, під хапуном трясун* [33, с.287].

- Послухайте заголовки текстів і скажіть, про що, на вашу думку, йдеться в текстах: «Людина і комп'ютер», «Мала річка, живи!», «Дай сили, природо!», «Аби не стати манкуртами».

- Послухайте фразеологізми і скажіть, у яких ситуаціях вони можуть уживатися: *Прийшов Спас - готуй рукавички про запас; не в коня овес травити; одного засолу огірочки; душа накрохмалена* [33, с.287].

Важливою передумовою ефективного слухання є вміння зосереджуватися, аналізувати почуте та робити нотатки. Тому вчителі повинні підготувати учнів до аудіювання та синхронізувати його з відповідними

темами. Залежно від методу здійснення розрізняють інтенсивне, нерефлексивне та рефлексивне аудіювання. Нерефлексивне слухання – це коли учень мовчить, поки співрозмовник (інший учень або вчитель) говорить. Рефлексивне слухання можна розглядати як зворотний зв'язок і використовувати для контролю точності сприйняття почутого. У методиці виділяють три основні техніки рефлексивного слухання [33, с.287-288].

Ефективність аудіювання залежить від фонових знань, мовленнєвих, лексичних, граматичних та стилістичних навичок школярів. Тому навчання аудіювання має здійснюватися в двох напрямках: формування мовленнєвих навичок та мовленнєвих механізмів аудіювання ми винесли у таблицю [32, с.288].

Таблиця 1.1

Вправи, що формують мовленнєві навички аудіювання	Вправи на розвиток мовленнєвих механізмів аудіювання
<ul style="list-style-type: none"> - для формування фонетичних навичок; - для формування лексичних навичок; - для формування граматичних навичок; - для формування стилістичних навичок. 	<ul style="list-style-type: none"> - на розвиток механізму пам'яті; - на розвиток механізму антиципації.

Система вправ з аудіювання визначається тим, які вправи й завдання пропонуються до аудіативного тексту, як вони сформульовані, яка послідовність їх виконання.

Особливого значення набуває організація спостережень за звуковими аспектами мовного середовища, наприклад, за зразковим мовленням майстрів мови (акторів, дикторів, письменників). Використання технічних матеріалів (телепередач, радіопередач, магнітофонних записів) дозволяє учням чути зразки мовлення, урізноманітнюючи процес навчання і максимально наближаючи його до природного мовлення [33, с.288].

Таким чином, аудіювання є не тільки однією з цілей навчання, але й важливим засобом навчання. Без оволодіння ним неможливе безпосереднє оволодіння усним мовленням. Воно також сприяє досягненню загальноосвітніх,

розвиваючих і виховних цілей, оскільки вчить уважно слухати і розвиває вміння передбачати, що буде сказано, виховуючи таким чином культуру аудіювання не тільки на уроках рідної мови, а й на інших предметах. Освітня цінність аудіювання полягає також у тому, що воно розвиває дитячу пам'ять, насамперед слухову [49].

Успішність цього процесу залежить, з одного боку, від слухача (його індивідуального рівня розвитку психологічних характеристик), з іншого боку, від умов сприйняття і, нарешті, від відповідності між мовними особливостями мовленнєвого повідомлення та мовним досвідом і знаннями учнів.

Діти повинні навчитися розпізнавати і правильно вимовляти звуки рідної мови, щоб розуміти слова, синтаксис, граматичні явища, паузи для визначення логічного членування речень, логічного наголосу, комунікативних центрів тощо.

Недостатнє знання предмету також ускладнює розуміння. Необхідно підбирати тексти, які спираються на знання учнями предмету загалом, але в той же час містять нові елементи.

Іншими словами, вони вчать: а) розчленовувати мовленнєвий потік і виокремлювати знайомі елементи (слова, морфеми, словосполучення, фрази); б) фіксувати в мовленні важливі елементи та об'єднувати їх у смислові групи; в) висловлювати своє розуміння в необхідній формі, пам'ятаючи про основний зміст почутої інформації г) знаходити особистий сенс у почутій інформації; д) швидко і вербально реагувати на фрагменти тексту, які є складними для розуміння, і шукати до них пояснення [10].

Аудіювання як складна творча навичка може бути продемонстрована лише тоді, коли розвинені відповідні мовні навички, такі як фонетика, лексикологія та граматики. Фонетичні навички аудіювання включають здатність сприймати та розпізнавати окремі звуки, комбінації звуків у мовному потоці та різні інтонаційні моделі. Лексичні навички аудіювання включають здатність розпізнавати звукові моделі в лексичних одиницях, здатність розрізняти синоніми на слух, стилістичне забарвлення окремих слів і правильне

вживання слів. Граматичні навички аудіювання включають сприйняття на слух граматичних форм і прогнозування граматичних структур [42].

Аудіювання складає основу спілкування, оскільки з нього починається оволодіння усною комунікацією.

Воно містить такі уміння:

- визначати найбільш інформативні частини повідомлення;
- співвідносити текст з ситуацією спілкування;
- членувати текст на смислові частини і визначити головну думку в кожній з них;
- простежувати логічну послідовність подій і дотримуватись її при передачі змісту тексту;
- виділяти в тексті логічні ланки: експозицію, зав'язку, кульмінацію, розв'язку і тощо.

Уміння слухати є ключем до успіху в оволодінні багатьма мовними навичками. Це також сприяє загальній дисципліні, особливо при вивченні мови, де загальне навчання неможливе. Це досягається за допомогою установки спеціальних педагогів, покликаних формувати і виховувати у дітей самодисципліну і, наприклад, з ентузіазмом ставитися до вчителів, друзів, ораторів [10].

Незалежно від тексту, процес навчання аудіювання викликає низку труднощів, які необхідно подолати. По-перше, у методичній літературі аудіювання розглядається досить поверхнево. Тому вчителі не мають системи практичних вправ для цього виду мовленнєвої діяльності. Деякі методичні посібники містять вправи для навчання аудіювання, але вони здебільшого стосуються викладання іноземних мов і не завжди є ефективними. Це пов'язано з тим, що вчителі ще не до кінця розуміють психологічні та лінгвістичні складнощі аудіювання, тому одні й ті ж вправи практикуються по-різному і не досягають бажаних результатів. По-друге, навчання говоріння саме по собі не означає навчання аудіювання. І по-третє, вчителі не до кінця розуміють природу аудіювання [25].

З цієї причини мова вчителя повинна бути зразком для учня в оволодінні аудіюванням, вимова слів має бути чистою, темп – відповідним, дотримуватися основної інтонаційної схеми, а використання мовних засобів - правильним.

Аудіювання дозволяє учням почути стандартну вимову звуків, наголос у словах та інтонацію фраз. Слухові навички мають вирішальне значення для розвитку та подальшого успіху повноцінного, правильного та доречного говоріння. До рецептивних умінь учнів основної школи, характерних процесу аудіювання, відносимо:

- розуміти основний зміст тексту; тему, мету й основну думку висловлювання;
- побудову (композиційну структуру) тексту, стилістичні особливості, комунікативні ознаки висловлювання;
- сприймати висловлювання в цілому, поетапно сприймати текст у комунікативному процесі;
- осмислювати текст як змістову інформаційну основу для побудови власного висловлювання [49, с.140].

Визначені основні методи та прийоми розвитку аудіювання для ефективного навчання: аналіз тексту, інтерпретація тексту, символічні способи передачі змісту текстів, аналіз «шуму» в текстах, словникова робота та бесіда. У процесі навчання вчителі ставлять учням навідні, допоміжні та уточнюючі запитання, які допомагають зосередити увагу на головній думці, виділити основні моменти тексту та визначити структурні частини. Навчальна діяльність з аудіювання здійснюється за допомогою спеціальних вправ і завдань, які допомагають здобувачам освіти зрозуміти текст і водночас перевіряють глибину його розуміння. Ці завдання повинні поступово ускладнюватися і розширювати зміст тексту, інформаційні зони та комунікативне навантаження. Контрольна частина аудіювання може здійснюватися за допомогою усних бесід та тестових завдань. Розвитку вмінь аудіювання сприяють вправи такого типу:

- Послухайте прислів'я і приказки. Поясніть їх зміст. У якій ситуації спілкування їх можна використати?

За холодну воду не візьметься. Водою не розлити. Він і на холодну воду дує. Виведи його на чисту воду. Він із води сухим вийде [49, с.141].

- Послухайте текст. Які речення за метою висловлювання використані? Поясніть їх зміст та інтонацію. Визначте ситуацію спілкування, де міг би бути використаний такий текст.

Український рушник! Як багато промовляє до нас це слово, яке воно рідне і миле нам! Скільки зворушливих спогадів та образів з народного родинного життя пов'язано з рушником! Чи можна знайти в нас в Україні – в минулому та й нині – більш опоетизовану і популярну мистецько-побутову реліквію? Хіба що наша українська чарівна пісня. Власне рушник – це та ж сама задушевна пісня чи дума, заспівана розмаїтими засобами ткання, вишивання вибійкою, безмежно-буйною фантазією орнаменту, в якій народ вклав свою поетичну душу [49, с.141].

- Послухайте текст. Визначте форму мовлення. Поясніть, як необхідно наголошувати числівники. Назвіть учасників спілкування.

- Скажіть, будь ласка, котра година?
- Дванадцять хвилин на одинадцятую.
- Коли відходить найближчий автобус до Києва?
- О чотирнадцятій.
- Яка вартість квитка?
- Сімдесят гривень.
- Дякую [49, с.141].

Послухайте вирази мовного етикету. У якій комунікативній ситуації їх можна використати?

Любий земляче! Люб'язний Іване Петровичу! Брате-голубе! Друже мій щирий! Друзяко! Добридень Вам! Привіт! Шановна Надіє Петрівно! мовлення [49].

Робота з аудіювання повинна проводитися систематично, цілеспрямовано, і для її здійснення необхідно підбирати цікаві, зразкові в культурному відношенні тексти, наповнені культурним змістом, які відрізняються за складністю, але обов'язково враховують вікові та психологічні

особливості учня. Включення дидактичного матеріалу в текстове наповнення є засобом формування соціокультурних здібностей ЗЗСО. З кожним роком в процесі навчання збільшується обсяг текстів і кількість тестових завдань, а їх змістовна частина і комунікація ускладнюються відповідно до принципів перспективності і наступності [14].

До основних недоліків аудіювання належать:

- неосмислене сприйняття тексту, коли слухання є фоном для іншого виду діяльності,
- вибіркоче сприйняття окремих уривків почутого;
- невміння критично аналізувати зміст повідомлення і встановлювати зв'язок між почутим і фактами дійсності;
- несприятливі зовнішні умови спілкування [33, с.289].

Аудіювання є основою комунікації та першим кроком до оволодіння усним мовленням. Будучи необхідною умовою спілкування, аудіювання забезпечує оволодіння усним мовленням. Тому аудіюванню слід навчати так само, як і іншим видам мовленнєвої діяльності. Це пов'язано з тим, що якість навчання значною мірою залежить від здатності учня вилучати всю необхідну інформацію з текстів і повідомлень, які він чує.

2.3 Засоби розвитку навичок говоріння

Говоріння є однією з основних комунікативних навичок. Формуванню цього вміння сприяє наявність певних здібностей, таких як мовна пам'ять, механізми миттєвого відбору необхідних мовних засобів, комунікабельність тощо. Тому основним напрямом діяльності вчителів-словесників у навчанні української мови є вдосконалення цих компетенцій [33].

Говоріння здійснюється у двох формах: діалогічному мовленні та монологічному мовленні. Покажемо їх особливості за допомогою таблиці 1.2 (Додаток Г) [33, с.291].

До основних функцій освітнього діалогу належать: а) передача відповідними засобами інформації про соціальний досвід і культурну спадщину людства та конкретного середовища, що призводить до формування певного світогляду; б) регуляція людських стосунків і створення взаєморозуміння в результаті спілкування через діалог; в) саморегуляція індивідів через внутрішній діалог та забезпечення саморозвитку серед іншого. Ще однією важливою функцією навчального діалогу є розвивальна. Мета вчителя в навчальному діалозі – оптимізувати процес розв'язання конкретних навчальних завдань шляхом ефективного спрямування діяльності учнів, створення належних умов для стимулювання їхнього інтелектуального розвитку та заохочення їхнього морального й особистісного становлення [18].

Для розвитку мовленнєвих навичок побудови діалогів і монологів на кожному занятті створюються ситуації, які спонукають дітей висловлюватися і висловлювати свою думку; відповідати на запитання; будувати діалоги на основі моделей, малюнків та усно описаних ситуацій; обговорювати життєві ситуації; будувати речення; висловлювати власну думку на основі прослуханих або прочитаних творів; імпровізувати казки; малювати слова. Практикуємо ігри: «Уяви», «Запитання-відповідь», «Слухай і відповідай уважно», «Ланцюжок слів», «Говори, як вважаєш за потрібне». З цією метою проводимо вправи на розвиток діалогічного мовлення: Продовжіть речення: «Як виглядають дерева, вкриті білим снігом?», «Як виглядає здалеку галявина тюльпанів?», – такі запитання спонукають дітей до роздумів. У вправі «Чому» та «Всезнайко» одна команда перетворює задане речення на запитання, а інша команда відповідає на запитання. Це робиться впродовж усього програмного матеріалу, не лише на спеціально відведених для цього уроках, а й у процесі вивчення різних тем [28, с.61].

Діалогічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

- а) запит інформації – повідомлення інформації;
- б) пропозиція (у формі прохання, вимоги, наказу, поради) – прийняття / неприйняття запропонованого;

- в) обмін судженнями/думками/враженнями;
- г) взаємопереконання/обґрунтування власної точки зору [56, с. 221].

Як і інші форми усного спілкування, інтерактивне спілкування називають ситуативним, оскільки воно тісно пов'язане з контекстом, в якому воно відбувається. Однак навіть якщо ознаки ситуації не спостерігаються, вони можуть бути відомі учасникам комунікації (наприклад, події або факти дійсності, з якими співрозмовник знайомий). Типовим прикладом ситуативності є вигук «Він іде!» що є сигналом про те, що йде вчитель. У школі це означає, що йде вчитель, і учні повинні негайно зайти в клас і зайняти свої місця; на трамвайній зупинці це означає прибуття довгоочікуваного транспорту [4].

Це пов'язано з тим, що більшість фраз співрозмовників залежать від їхніх попередніх висловлювань. Тому використання неповних контекстних висловлювань у діалозі, що є головною особливістю цієї форми спілкування, є цілком правомірним і не спричиняє жодних незручностей у спілкуванні.

Для того, щоб ефективно розвивати діалогічне мовлення, вчителям (а отже, і учням) необхідно знати структуру діалогу. Кожен діалог складається з окремих, пов'язаних між собою реплік, що належать тому чи іншому співрозмовнику. Ці висловлювання називаються репліками. Вони є найменшою структурною одиницею діалогу. Залежно від комунікативних намірів учасників, довжина висловлювань (реплік) у діалозі варіюється. Як правило, вони є реакцією на попередні висловлювання співрозмовника і тому тісно пов'язані між собою за комунікативною функцією, структурою та інтонацією. Найтісніший зв'язок існує між сусідніми репліками. Сукупність реплік, що володіють зазначеними вище характеристиками, називається діалогічною єдністю. Саме на таких одиницях навчають діалогічного мовлення [5].

Перше висловлювання в діалозі завжди є ініціюючим висловлюванням (його також називають спонукальним висловлюванням). Друге висловлювання зазвичай є ініціюючим висловлюванням, яке містить реакцію на попереднє висловлювання і спонукає до наступного висловлювання.

Виходячи із специфіки комунікативного задуму, наявності відповідних для цього реплік, учні повинні навчитися:

- 1) використовувати ініціативну репліку для початку діалогу;
- 2) точно реагувати на ініціативну репліку співрозмовника своєю реплікою;
- 3) слухаючи співрозмовника, підтримувати бесіду з ним, використовуючи реактивно-ініціативні репліки;
- 4) залежно від етапів діалогу, від функціонального взаємозв'язку реплік у ньому виділяти різні види діалогічних єдностей: привітання – привітання; повідомлення – повідомлення; повідомлення – спонукання; спонукання – згода, заперечення, запитання; запитання – відповідь тощо.

Відомі чотири функціональні типи діалогів, які залежать від основної комунікативної функції, яку виконує той чи інший діалог: діалог розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями (думками), діалог-обговорення (дискусія) [5].

Якість роботи з вдосконалення монологічного мовлення учня певною мірою залежить від того, наскільки добре ви володієте мовою, її виразними та візуальними засобами, і залежно від ситуації спілкування ви можете визначити тип монологу та створити монологи різних типів та стилів мовлення. Цього можна досягти, дотримуючись функціонально-стилістичного напрямку в мовній освіті та домагаючись засвоєння української стилістики. Це дозволяє засвоювати стилістичні відтінки мовних одиниць, стилістичне забарвлення текстів різних типів і стилів, символічну природу мистецтва і медіа тексту [21].

Система роботи над вдосконаленням монологічного мовлення завжди повинна охоплювати вправи і завдання, покликані залучити учнів до активних форм спілкування і сприяти розвитку мовних навичок. Такі вправи допоможуть глибше засвоїти поняття мови, забезпечать формування мовних навичок і прищеплять навички критичної оцінки сказаного і написаного.

Удосконалення мовлення учнів відбувається як на аспектних уроках, так і на уроках розвитку мовлення, у процесі яких учні отримують знання, необхідні для створення комунікативно правильних текстів. (Додаток Г)

Для того, щоб учні могли підготуватися до створення наукових монологів, необхідно використовувати аналітичні мовні завдання на основі текстів наукового і публіцистичного стилю, передбачити використання текстів-зразків, в ході яких учні формулюють мікротеми текстів, вивчають їх вплив на формулювання, визначають тип мовного стилю. Необхідно вказати на основні особливості стилю, призначити мовні засоби, оцінити їх використання в тексті, скласти план тексту і його продовження [33, с.294].

Тому в процесі аналізу текстів-зразків особлива увага приділяється словниковій роботі. Це пов'язано з тим, що учням важливо засвоїти всі різноманітні значення слова, щоб мати доступ до його переносного вживання. Такі завдання використовуються на уроках для розвитку зв'язного мовлення паралельно з вивченням, повторенням, систематизацією та узагальненням мовного матеріалу.

Основними загально дидактичними принципами, на яких ґрунтується робота, спрямована на «розвиток мовленнєвих навичок учнів», є систематичність, послідовність, доступність, емоційність тощо.

Успішне структурування мовлення вимагає постійної, цілеспрямованої практики говоріння, що ґрунтується на вмінні добирати відповідні слова та конструкції, враховуючи обставини комунікативної ситуації. Багаторазове відпрацювання теоретичного матеріалу має відбуватися в умовах ефективної міжособистісної комунікації.

Важливою частиною викладання української мови є моделювання ситуацій за допомогою симуляції. Це ставить учнів у ситуацію, подібну до реальної, дає їм можливість об'єктивно оцінити свої знання та зрозуміти, чи потрібно їх поглиблювати [33, с.294].

У цьому випадку навчання відбувається за допомогою різних монологічних і діалогічних мовленнєвих моделей. У кожному випадку учні

повинні радитися один з одним, погоджуватися, не погоджуватися, відстоювати свою думку, слухати співрозмовника і т.д. Коли учні висловлюють свої думки або роблять припущення, їхні висловлювання стають монологами. Тому важливою складовою системи тренувальних вправ є ситуативні вправи, спрямовані на розвиток уяви (завдання на порівняння словесних і музичних образів, твори на різні теми, особливо у формі різних видів фольклору, емоційні аспекти мовлення, інтонування усного мовлення, розвиток виразності, твори, що передають «дитячі настрої і почуття» тощо).

Наприклад:

Спробуйте скласти монолог Правди, у якому б вона зверталася до Кривди, або Доброзичливість до Жорстокості і навпаки. У монолозі намагайтеся розкрити їхні характерні ознаки. А також спробуйте висловити власне ставлення до цих понять.

Спробуйте скласти словесний портрет людини, до якої добре ставитесь, так, щоб ваше ставлення виявилось у доборі мовних засобів.

Уявіть, що ви в зоопарку. Розказуючи, кого ви там бачили, спробуйте описати рідкісних тварин [46,с 209].

Змодельовані ситуації часто залучають учнів до діалогу і вимагають від них гнучкості, мобільності та дотримання етикету. Навчання української мови має бути побудоване таким чином, щоб кожен вид діяльності відігравав певну роль у розвитку конкретних комунікативних умінь, а учні спиралися на знання тексту, стилю, жанру, типу мовлення і ситуації спілкування, щоб успішно оволодіти як монологічним, так і діалогічним мовленням, розвивати культуру спілкування (наприклад, уважно слухати, не перебиваючи, бути ввічливими, переконливо і ввічливо відповідати на запитання) [21].

Отже, усне мовлення – це особлива мовленнєва діяльність, яка здійснюється в інших комунікативних умовах, ніж писемне мовлення, що відображається у використанні відповідних мовних і немовних засобів. Тому дидактичними умовами створення комфортних умов для спілкування в школі є знання вчителем основних функцій і природи різних видів усної

комунікативної діяльності, їх форм і різновидів, а також спеціальних прийомів спілкування залежно від цілей комунікації, вміння вдаватися до кожної з цих функцій у процесі діяльності.

2.4 Формування навичок якісного читання та розуміння текстів різних стилів та жанрів

Окрім аудіювання, до рецептивних видів мовленнєвої діяльності належить також читання. Читання полягає в декодуванні графічних символів, тобто перекладі буквених кодів у мисленнєві образи, і здійснюється в зовнішньому або внутрішньому мовленні. Навички грамотного читання є необхідними і важливими для сучасної людини, оскільки вони сприяють вирішенню навчальних і виробничих завдань, а також забезпечують формування і задоволення культурно-естетичних потреб. У цьому сенсі розвиток навичок читання на уроках української мови набуває все більшого значення [18, с. 121].

Компетентне розуміння прочитаного є необхідним показником сучасної людини, що сприяє розвитку її освітніх і виробничих завдань та гарантує формування і задоволення її культурно-естетичних потреб. У цьому сенсі розвиток розуміння прочитаного на уроках української мови набуває дедалі більшого значення.

Процес читання складається з одночасного сприйняття та осмислення інформації. Якість сприйняття визначає характер і розуміння тексту. Розрізняють два основних рівні розуміння тексту: рівень значення і рівень смислу, показані в таблиці 1.2 [33, с.289].

Таблиця 1.2

Уміння й навички розуміння тексту

Навички, пов'язані з технікою розуміння прочитаного (розпізнавання графічних символів та асоціювання їх з відповідними значеннями) мають бути автоматизовані.	Навички, пов'язані з розумінням прочитаного (встановлення смислових зв'язків між мовними одиницями тексту, розуміння тексту як цілісного слухового сприйняття).
---	---

До основних способів читання належать:

- поглиблене читання: увага звертається на деталь, яка аналізується і оцінюється. Таким способом читаються підручники, наукові тексти;
- ознайомлювальне читання: здійснюється загальне ознайомлення і змістом, виділяються основні ідеї і проблеми, приділяється увага тільки основній інформації. Таким способом читаються публіцистичні та художні тексти;
- читання-перегляд: використовується для попереднього ознайомлення з книгою, читається зміст, передмова, заключна частина;
- читання -сканування: швидкий перегляд друкованого тексту з метою пошуку потрібних слів, прізвищ. Цим способом оволодівають у процесі спеціального тренування;
- швидке читання відрізняється не тільки спеціально сформованою високою швидкістю читання, але й якісним засвоєнням прочитаного [33, с.290].

У процесі читання учням необхідно розуміти тексти, які вони читають, для вирішення певних комунікативних завдань. Вчителі пропонують розглядати функції розуміння прочитаного (пізнавальну, регулятивну та ціннісно-орієнтаційну) як вид мовленнєвої діяльності.

Навчання учнів читати, в основі якого лежить процес сприйняття й обробки інформації, здійснюється за умови їхнього активного творчого мислення. У процесі читання тексту відбувається смислова обробка інформації: значення слова співвідноситься зі значеннями інших слів, встановлюється характер зв'язку між ними та контекстуальне значення; слова об'єднуються в синтагми, синтагми – в речення; речення об'єднуються в більші смислові утворення, а останні – в цілісний мовленнєвий твір [18].

Навчання читання, аналізу та розуміння текстів лежить в основі розвитку всіх мовних навичок. Розвиток розуміння прочитаного створює умови для переказу прочитаного або почутого, для висловлювання думок (есе, критики, листи тощо) та для переходу до інших способів використання текстів у процесі

розвитку мовлення учнів. Таким чином, розвиваючи розуміння тексту, вчитель може створити умови для розвитку текстової творчості. Покращене розуміння тексту забезпечує взаєморозуміння і дає можливість учням брати участь у діалозі [21].

Такі дослідження, з одного боку, поглиблюють знання учнів, а з іншого - покращують розуміння прочитаного, що сприяє формуванню мовних навичок.

Вправи, що передбачають аналіз мовних та композиційних особливостей (або елементів) текстів-зразків, спрямовані на розвиток навичок говоріння. Аналізуючи текст, можна побачити динаміку мовленнєвої діяльності від задуму до конкретної мовленнєвої реалізації.

Вимірювання та оцінювання знань і навичок учнів є невід'ємною частиною навчального процесу. Чинна навчальна програма містить критерії оцінювання результатів мовленнєвої діяльності, включаючи аудіювання та читання.

Різноманітні форми управління допомагають визначити напрямок діяльності вчителя та учня для корекції навичок та компетенцій. Систематичне управління якістю навчання дозволяє вчителю своєчасно оцінювати свою систему роботи та визначати ефективність запропонованих методик і доцільність використання методів та інструментів [33, с.291].

Процес читання складається з одночасного сприйняття та осмислення інформації. Характер сприйняття визначає характер тексту і рівень розуміння. Існує два основних рівні розуміння тексту: рівень сенсу та рівень відчуття.

Читання – це рецептивна мовна діяльність, яка передбачає візуальне розпізнавання вербального повідомлення, закодованого на письмі, і складається з декодування, що передбачає розшифрування графічних символів і перетворення їх у мисленнєві образи.

Важливу роль у зоровому сприйнятті відіграють «технічні навички» читання. Гострота зору, швидкість і характер рухів очей під час читання тексту та розмір поля зору (1,5-2 слова (10-15 літер) на одну фіксацію).

Другий етап передбачає розуміння окремих слів, речень і цілих текстів. Тут важлива здатність розрізняти первинну та вторинну інформацію, пам'ять, концентрація та стійкість уваги. Успіх у навчанні та на роботі вимагає середньої швидкості читання та здатності розуміти прочитані тексти.

Основні недоліки традиційного читання:

1. *Регресії*, механічні повернення до вже прочитаного (люди читають будь-який текст два рази; середня кількість регресій в середньому становить 10-15 разів на кожні 100 слів).

2. *Артикуляція*, внутрішнє промовляння читаного тексту, яке відбувається через те, що швидкість говоріння в чотири рази менше швидкості роботи думки.

3. *Мале поле зору* (фрагмент тексту, чітко сприймається очима при одній фіксації погляду).

4. *Слабкий розвиток механізму смислового прогнозування*. Уміння передбачати написане і робити смислові здогади також називають явищем антиципації.

5. *Низький рівень організації уваги, або відволікання* (мимовільне переміщення уваги з одного об'єкта на інший; неухважність; людина може одночасно сприймати тільки невелике число об'єктів; зниження уваги в незвичних ситуаціях, коли необхідно діяти самостійно).

6. *Відсутність гнучкої стратегії читання* (люди не ставлять перед собою мети, не використовують правил обробки текстів, в результаті вони не згадують їх назви, автора, не можуть виділити основні ідеї, стисло викласти зміст прочитаного).

Спеціальні стратегії (прийоми та методи) дозволяють подолати перелічені недоліки [33, с.298].

Глибоке читання (аналітичне, вивчаюче і творче) передбачає розуміння структури тексту, порівняння висновків автора з власними уявленнями, а також аналіз і оцінку деталей тексту.

Під час *вступного читання* звертають увагу на основні факти, що містяться в тексті, і запам'ятовуються вихідні дані тексту (де і коли він був опублікований).

Вибіркове читання використовується, коли вас цікавить вся інформація. Воно призначається для читання текстів будь-якого жанру і стилю.

Читання-перегляд підходить для попереднього ознайомлення з книгою (читається зміст книги, передмову, закінчення). Мета прийому – визначення того, чи слід купити цю книгу, замовити в бібліотеці та інше.

Сканування – це швидкий перегляд друкованого тексту з метою пошуку потрібних даних (прізвище, слово, факт тощо), при цьому очі рухаються у вертикальному напрямку по центру сторінки.

Швидке читання вимагає спеціального тренування, характеризується високою якістю засвоєння прочитаного. Техніці такого читання навчають у спеціальних школах.

Культура читання – здатність використовувати ті фактори, вміння і навички, які допомагають зробити читання продуктивним.

Під час аналізу текстів слід враховувати такі лінгвістичні поняття, як усний і письмовий текст, художній і нехудожній, проза і поезія, монолог і діалог, розповідь, опис, дискусія, абзац, макротекст і мікротекст, а також контекст. Усний текст – це продукт живого мовлення, а письмовий текст – це продукт письмового або друкованого тексту. Вони мають характеристики усних і письмових текстів відповідно. Усні тексти сприймаються на слух, а письмові - за допомогою зорового (слухового) сприйняття [33, с.298].

Основними параметрами аналізу тексту є:

- визначення теми й основної думки тексту,
- виділення абзаців (мікротем);
- визначення стилю і типу мовлення;
- аналіз структури тексту;
- аналіз мовних засобів (лексичних, граматичних, стилістичних).

Для аналізу слід обирати різні стилі текстів, але, як показує практика, найчастіше використовуються тексти в художньому стилі (цитати).

Чинна програма з української мови [58] пропонує здійснювати текстовий аналіз, починаючи з молодших класів, поступово ускладнюючи аналітичні прийоми та зміст аналізованих текстів. Лінгвістичний аналіз художніх текстів ґрунтується на таких принципах: 1) просторово-часовий зв'язок між текстом і дійсністю; 2) ставлення автора до зображуваного; 3) жанр тексту; 4) врахування особливостей ідіостилю автора; 5) семантична, структурна і граматична організація тексту; 6) аналіз тексту за мовними рівнями; 7) виявлення специфічних засобів, за допомогою яких створюється образ. Повний або частковий лінгвістичний аналіз тексту здійснюється відповідно до вищезазначених принципів [59].

Формування навичок аналізу тексту – це довгостроковий процес, що охоплює всі етапи вивчення мови в середній школі. Такі елементи аналізу широко використовуються на уроках української мови при вивченні теоретичних матеріалів по тексту і поступово стають частиною практики вчителів. Комплексний лінгвістичний аналіз тексту широко використовується на уроках зв'язного мовлення різних видів усних і письмових переказів та творів [3].

Можна показати застосування такого аналізу на конкретних прикладах. Пропонується уривок з оповідання О. Копиленка «Сади цвітуть».

Неначе густим молоком облиті фруктові дерева. Ось виструнчились у весняному вбранні вишні, сливи, черешні, груші, і очей від них не одведеш! Тягне до них, підійдеш, милуєшся і не намилуєшся.

Радість і для невтомних трудівниць - бджіл. Вони неквапно збирають нектар. Це перший весняний взяток.

А на землі - сила-силенна вже справжніх весняних квітів. Недаром же цей місяць зветься квітець [46, с. 215].

Перед читанням (або прослуховуванням) тексту можна поставити низку запитань, які дозволять ЗЗСО, спираючись на власні знання, визначити тему та основну ідею тексту, тип і стиль мовлення, а також власні враження від тексту.

1. Про що в тексті йдеться?
2. Яку автор картину малює?
3. Із скількох частин текст складається?
4. Про що в кожній частині йдеться?
5. Чи відповідає заголовок змісту тексту?
6. Яку автор цим текстом думку висловлює?
7. Чи можна художнім назвати цей текст, чому? Який це стиль?
8. Яке враження у вас цей текст викликає? Чому?
9. Як довести, що це текст художнього стилю?

Після уважного прочитання (прослухання) тексту в ході бесіди необхідно з'ясувати, що це текст, а не сума слів чи речень. Роботу над визначенням теми тексту починаємо із заголовка «Сади цвітуть». Учні можуть запропонувати свої варіанти «Пора цвітіння садів», «Сади в цвіту», «Квітують сади» [46].

Тема твору – сезон цвітіння садів, картина саду навесні. Текст містить низку слів і виразів (ключових слів), які розкривають його зміст: сад, напоєний молоком, весняна сукня, мед, весняні квіти, квітень.

У ньому поєднуються описи фруктових дерев і квітів з емоційними виразами захоплення картинами, продовжується розповіддю про бджіл-трудівниць і, нарешті, закінчується загальним обговоренням квітня – найкрасивішої пори весни. Коли всі складові елементи тексту проаналізовані таким чином, можна дійти висновку, що тема твору – це маса змісту, вираженого в одному реченні (або слові). Однак зміст тексту визначає і розвиває тему. Тому у творі є мікротеми. В аналізованому тексті їх три (три абзаци). У кожному з них міститься додаткова і детальна інформація про цвітіння саду. Перша мікротема – це фотографія квітучого саду та авторська похвала цьому саду. Підкреслено деталізацію змісту (види фруктових дерев, їхній зовнішній вигляд) та захоплення цією світлиною (не можу відірвати очей,

не можу перестати милуватися). Перша мікротема найточніше розкриває загальну тему тексту і є найближчою до заголовка. Друга мікротема (другий абзац) – про бджіл-трудівниць і нектар, перший дарунок весни. Дійсно, важко уявити квітучий сад без комах, особливо бджіл, які перелітають з квітки на квітку і збирають цілющий нектар. Авторка ніби «оживила» цю картину, органічно поєднавши елементи флори і фауни, якості, характерні для живої природи, але вписавши їх у певні просторово-часові межі. Третя мікротема (третій абзац) – це загальна картина весняного поля, вкритого квітами. Логічним висновком з цього є квітень [31, с. 176].

Основна ідея аналізованого тексту гранично ясна. Це пробудження природи, час щасливої радості й оновлення, впевненості в нескінченності всього сущого на землі та надзвичайній красі всього, що нас оточує. При визначенні головної ідеї вказується, що вона може бути і заголовком тексту. У нашому випадку підтекст задається темою і змістом фрагмента. Автор передає своє захоплення весняним садом і красою квітневої пори року. З перших же слів тексту він говорить: *«Господи, яка гарна наша земля, особливо навесні. Спасибі тобі, Боже, за цю красу і за все, що ти сотворив для нас, таких невдячних дітей Твоїх. Люди! Радійте всьому, що оточує нас, любіть усе, що радує нас, бережіть усе, що служить нам»* [33, с.299].

Аналізуючи лексику тексту, можна помітити, що багато слів, які зазвичай використовуються в художньому стилі, поєднуються з прозорими словами, створюючи художній образ весни. Аналізуючи текст, слід також звернути увагу на синтаксичні особливості. У тексті є складні одиниці, що виражають просторові та часові характеристики. Порівняльний зворот «мов густим молоком налиті фруктові дерева» одразу викликає в уяві образи квітучих садів. І очей від них не відірвати! Тебе тягне до них, ти не можеш підійти ближче, не можеш намилуватися ними, не можеш насититися ними. За допомогою двоскладного повного речення та неповного речення (еліipsis) авторка вибудовує стриману розповідь про робочих бджіл (другий абзац). Таке ж

речення використовується в третьому і останньому абзаці, останній частині розповіді про весну, яка зачаровує все довкола [32].

Навчання переказу допомагає учням опанувати такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання та читання, розвиває навички самостійного письма та допомагає вчителям перевірити якість засвоєння учнями матеріалу. Перефразування – це ефективний спосіб покращити пам'ять, мислення та мовленнєві навички.

Самостійне створення переказу – непросте завдання. Необхідно розвивати відповідні навички, необхідні на кожному етапі відтворення тексту, такі як розуміння змісту, послідовність оповіді та мовне оформлення. Перефразування також завжди пов'язане з характеристиками вихідного тексту (складність, обсяг), способом поводження з текстом і завданням, яке ставиться при відтворенні тексту. Для того, щоб ефективно використовувати перекази в школах, необхідно знати їхні характеристики, типи та найбільш доречні умови використання [33, с.301].

Незалежно від специфічних особливостей переказу, його спільною рисою є розпізнавання та відтворення змісту готового тексту. Однак і впізнавання, і відтворення можуть відрізнитися за своїм характером, способами здійснення, формами вираження та первісною метою. Ці фактори дають змогу класифікувати перекази, але в методичній науці ще не створено єдиної системи. Так, залежно від характеру та виду усного мовлення розрізняють перекази розповідних текстів, перефразування, роздуми та перекази змісту оповідань, відео-, кінофільмів та вистав, що містять елементи пояснення або роздуму [42].

Творчий переказ – це усний або письмовий виклад оригінального твору, в якому не тільки відтворюється оригінальний твір, але й включаються деякі творчі елементи. Як впливає з назви, в оригінальний текст вносяться деякі зміни або доповнення. Наприклад, може бути змінена форма персонажа, час або місце у тексті, переосмислено його зміст, або текст може бути переказаний з точки зору іншого літературного персонажа [57].

Написання есе – це вправа, яка дозволяє учням зв'язко викладати свої почуття та думки. Есе посідає важливе місце в системі навчання усного та писемного мовлення. Есе не лише сприяє реалізації освітньої, розвивальної та виховної функцій мови, але й готує учнів до активної комунікативної діяльності [33, с.304].

Як засоби розвитку навичок говоріння можуть використовуватися тренувальні вправи, перефразування та складання творів, а також різні види мовлення, наявні в реальній шкільній мовленнєвій практиці. Тому шкільною програмою передбачені такі висловлювання:

- 1) розкажіть про себе або про подію зі свого життя, про родичів, друзів, цікавих зустрічах, про те, що ви бачили або чули, про подорожі;
- 2) критика творів мистецтва (в тому числі художньої літератури);
- 3) огляд науково-популярних статей і книг;
- 4) відповідь на уроці чи на екзамені;
- 5) повідомлення на занятті лінгвістичного (чи іншого) гуртка;
- 6) звіт про виконану роботу;
- 7) виступ на зборах;
- 8) щоденник життя і спостережень;
- 9) привітання;
- 10) тези, конспект статті чи висловлювання, сприйнятого на слух;
- 11) протокол, автобіографія, заява, доручення, розписка, план роботи, оголошення;
- 12) переклад тощо [33, с.305].

Тому на уроках української мови в 10-11 класах, формування грамотності читання в учнів є основною передумовою для формування основних компетенцій учнів. Сучасне суспільство і технічний прогрес вимагають від молоді такої швидкої і ефективної обробки величезних обсягів інформації, в тому числі за допомогою Інтернет-ресурсів, і головне необхідність застосування і використання його в подальшому житті. Тому на уроках української мови текст залишається універсальним засобом формування

базових здібностей. Проте, завдання тексту на основі методів і прийомів, спрямованих на розвиток критичного мислення, є основою формування в учнів грамотності читання [27].

2.5 Удосконалення писемних умінь та творчих здібностей

Письмо – це вид продуктивної мовленнєвої діяльності. Це процес написання (орфографії), побудови речень і подальшого створення малюнків. Письмо включає прийоми і зміст, оформлення яких пов'язане з оволодінням орфографією і пунктуацією [33, с.296].

Важко переоцінити роль писемності в сучасному житті. З його допомогою ми фіксуємо набуті знання, робимо нотатки, знаходимо джерела, інтерпретуємо вихідні тексти та створюємо власні тексти. Тому розвиток писемного мовлення учнів є важливим напрямком роботи вчителя-словесника.

Оволодіти письмовою мовою означає навчитися правильно і грамотно висловлювати свої думки в різних типах, видах і стилях мовлення.

Правила написання слів і розділових знаків визначаються правописом української мови. Семантичний аспект письма стосується зв'язного мовлення, переважно переказу та написання есе [42].

До умінь і навичок монологічного мовлення (усний або письмовий переказ, усний або письмовий твір) належать:

- будувати висловлювання певного обсягу, добираючи та впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріалу;
- враховувати тему висловлювання;
- виразно відобразити основну думку, розрізняючи головний і другорядний матеріал;
- використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання;
- дотримуватися норм літературної вимови;
- зберігати єдність стилю [42].

Залежно від ступеня підготовки розрізняють чернетки та чистові варіанти. Під час підготовки есе та інших видів письмових робіт вчителі-словесники заохочують дітей використовувати чернетки [46].

Як і всі види мовленнєвої діяльності, письмо має таку структуру:

1. Етап попереднього орієнтування. На цьому стані той, хто пише, визначає, кому і що він буде писати, з якою метою.
2. Планування діяльності. На цьому етапі планується не тільки форма мовлення, а й зміст.
3. Реалізація процесу письма. У письмовій комунікації немає прямого адресата і проміжного зворотного зв'язку. Той, хто пише, не може бачити негайну реакцію читача на кожне речення. Письмова комунікація не включає невербальні засоби спілкування (жести, міміка). Це призводить до того, що до змісту промови ставляться більш високі вимоги.
4. Контроль мовленнєвої діяльності. Перевіряється форма і зміст тексту. Зважаючи на природу письма, етап планування та перевірки відіграє важливу роль.

Результатом писемного мовлення як виду мовленнєвої діяльності є письмова заява. Під час шкільного навчання використовуються різні підтипи письма: слухання письма, читання письма, тобто учні слухають і пишуть (диктування, переклад, замітки, дисертація тощо) або читання і запис (план, опис, короткий виклад плану) [33, с.297].

Записи допомагають запам'ятовувати почуте чи прочитане і краще засвоювати матеріал.

Для людей з добре розвиненою мовною культурою письмове завдання починається з усвідомлення попереднього експресивного плану, який спирається на авторський задум і визначає основний зміст майбутнього тексту. Цей план спочатку є схематичним і не деталізованим. У процесі написання тексту план уточнюється і видозмінюється. З урахуванням цього плану окреслюється зміст мовленнєвих конструкцій, відбирається синтаксична схема

та лексика. Якщо частини тексту вже були записані у вигляді речень, то при осмисленні наступної частини тексту автор враховує те, що вже було створено.

Остаточний результат отримують, порівнюючи та критично аналізуючи «прогалини» в тексті. Охарактеризуємо труднощі, з якими зустрічаються здобувачі освіти під час створення письмових висловлювань.

Сюди ж належить і відсутність мотивації. Інтерактивне усне мовлення виникає з живого спілкування з іншими людьми і часто є реакцією дитини на те, що відбувається навколо. Що стосується писемного мовлення, то здобувачі освіти не знають, чому вони повинні писати. Тому, працюючи з письмом, важливо враховувати психологічні чинники, які стимулюють активність і творчий азарт учнів. Найважливішим з них є мотивація, яка спонукає до діяльності. Формування стійкої мотивації є запорукою успіху самостійного письма старшокласників [31].

Виділено такі стани підготовки учнів до письмових робіт:

1. Моделювання мовленнєвої ситуації, що викликає в дітей потребу у створенні писемного тексту.
2. Організація спостережень за дійсністю (відбір фактів, предметів дійсності, вибір найточнішого слова, що називає факт, подію тощо).
3. Організація роботи із систематизації матеріалу до висловлювання.
4. Організація попередньої підготовки текстів (чернеток).
5. Написання тексту.
6. Організація редагування.

Пошук шляхів і засобів розвитку творчих здібностей учнів у різних сферах діяльності є однією з найактуальніших проблем сучасної школи. За період навчання в школі здобувачі загальної середньої освіти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці в різних видах діяльності та самовираження у виконанні творчих завдань [49].

Питання творчих здібностей є складною темою для вивчення, але сьогодні дуже важливо розглянути всі можливі підходи до цього питання. Складність питання обумовлена великою кількістю різних факторів, що

визначають природу творчих здібностей. Багато авторів вважають, що психофізіологічну основу прояву творчої обдарованості складають біологічні, природні, вроджені, генетичні, набуті та соціальні чинники (Ю. Гільбух, В. Крутецький, А. Ковальов, Н. Лейтес, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов). Водночас науковці виокремили низку чинників, які зумовлюють прояв творчих здібностей. В основному ці фактори можна поділити на три загальні групи [14].

До першої групи належать вроджені схильності та особистісні характеристики, які визначають формування творчої особистості. До другої групи можна віднести будь-який вплив соціального середовища на розвиток і прояв творчих здібностей. Нарешті, третя група вважає, що розвиток креативності (творчого самовираження) залежить від характеру і структури діяльності.

Розвиток творчих здібностей неможливо без допомоги дорослих, тобто батьків і вчителів. Дуже важливо, щоб учень з самого початку занять проводив процес формування свого творчого мислення. У кожного учня є творчі нахили. Тому завдання вчителя – поглянути на індивідуальну творчість учня і спробувати його розвинути. Перед освітнім процесом стоїть завдання виховання творчих особистостей. Ця проблема відображена в інноваційних процесах, що відбуваються в сучасних школах, а також в програмах альтернативної освіти. Творча діяльність розвивається в процесі діяльності творчого характеру, учні змушені вчитися і дивуватися, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях. Тому в сучасній педагогічній науці і практиці учителі інтенсивно досліджують нові нестандартні форми, методи і методики навчання. Широко застосовуються нетрадиційні види занять, проблемні методи навчання, колективна творча діяльність у позакласних заходах, що сприяє розвитку творчої активності школярів. Педагоги повинні прагнути до того, щоб навчання було не тільки зрозумілим і доступним, а й цікавим. Якщо навчальні матеріали дуже зрозумілі і доступні, але саме завдання є стандартним і шаблонним, це не викликає інтересу і захоплення у здобувачів загальної середньої освіти і

стимулювання до творчого мислення, що підтверджується аналізом освітньої практики. Процес формування творчих здібностей старшокласників залежить від того, як поводить ся вчитель, він регулює освіту, та те, як він навчає [14].

2.6 Оцінювання мовленнєвих навичок та їх облік за допомогою онлайн – ресурсів

Важливим етапом у процесі дистанційного навчання (Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затверджене наказом МОН від 08 вересня 2020 року №1115) [44] є оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінювання – встановлення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних програм [58].

Критерії оцінювання ґрунтуються на стандартах, затверджених Міністерством освіти і науки, і враховують навчальні предмети (кількість навчальних годин, кількість обов'язкових дисциплін), освітню програму навчального закладу, компетентнісні методи навчання та спосіб організації навчального процесу. Критерії оцінювання, затверджені Міністерством освіти і науки України, є загальними і використовуються як основа, своєрідний каркас для побудови системи оцінювання як для очного, так і для дистанційного навчання [36].

Оцінювання результатів дистанційного навчання учнів передбачає, що:

- учні, які навчаються за дистанційною формою навчання, повинні проходити формуюче, поточне та підсумкове (тематичне, семестрове та річне) оцінювання;
- при використанні технологій дистанційної освіти в різних формах навчання тип і частота оцінювання визначається відповідно до форми навчання;
- оцінювання фіксуються у класних журналах та свідоцтвах досягнень;
- оцінювання може відбуватися дистанційно або очно (з дотриманням академічної доброчесності).

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);
- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 № 762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08.05.2019 № 621), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за № 924/27369;
- Інструкція з ведення класного журналу 5-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496.

Оцінювання навчальних досягнень здійснюється відповідно до:

- наказ Міністерства освіти і науки України від 13.04.2011р. №329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти»;
- наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 р. № 1222 « Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти»;
- наказ Міністерства освіти і науки України від 19.08.2016 р. № 1009 « Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки від 21.08.2013 р. № 1222»;
- загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів [11].

Особливості оцінки та контролю отримання навчальних матеріалів, а також зв'язку між учасниками дистанційного навчання забезпечуються за допомогою передачі відео-, аудіодеки, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі. Це можуть бути письмові роботи (незалежна перевірка, індивідуальні тести, завдання компетентності тощо). Окрім створення освітніх проєктів, учні можуть створювати таблиці, діаграми, моделі тощо.

Важливо не лише збирати зворотний зв'язок від учнів, а й надавати їм свій: що виконано добре, над чим варто попрацювати, де найближча зона розвитку учня чи учениці.

Оцінювання портфоліо можна використовувати для оцінювання індивідуальних досягнень учнів. Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, яка розвиває в учнів навички цілепокладання, планування та організації власної навчальної діяльності, накопичення різних видів робіт, які демонструють прогрес в індивідуальному розвитку, активну участь в інтеграції кількісного та якісного оцінювання, розвиток ролі самооцінювання. Цей вид оцінювання передбачає встановлення критеріїв включення робіт учнів до портфоліо, формату представлення матеріалу, планування процесу оцінювання, а також елементи самооцінювання учнів [44].

Для створення портфоліо не існує чітких правил чи вимог. Головне, щоб учень показав свій талант. Існує багато способів створення портфоліо. Вони варіюються від відбору найбільш видатних досягнень з будь-якого предмета до об'єднання всіх робіт, виконаних учнем.

Як виконувати контрольні роботи, особливо усні? У дистанційному навчанні тести мають бути визначені в синхронному режимі (коли всі учасники навчального процесу перебувають у вебсередовищі одночасно) або асинхронному режимі (навчальний процес здійснюється за зручним для вчителів та учнів розкладом). Звісно, з огляду на сучасну ситуацію, слід пам'ятати, що значну частину матеріалу діти засвоюють самостійно. Варто давати їм більше ініціативи та часу на виконання контрольних завдань. Оцінювання не повинно розглядатися як засіб покарання. Учителі повинні надавати перевагу підходам, які допомагають індивідуалізувати навчальний процес, підвищують самостійність здобувачів освіти та мотивують їх [36].

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів 10-11 класів з української мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація. Поточне оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів у оволодінні змістом предмета, уміннями й

навичками відповідно до вимог навчальної програми. Об'єктом поточного оцінювання рівня навчальних досягнень старшокласників з української мови є знання, вміння й навички, самостійність оцінних суджень, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності. Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завдання є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок. Формами поточного оцінювання є індивідуальне, групове і фронтальне опитування; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо. Для контрольної перевірки мовних знань і умінь використовуються завдання тестового характеру, складені на матеріалі слова, сполучення слів, речення, груп пов'язаних між собою речень.

Даючи учням домашнє завдання, окрім чітких інструкцій щодо його виконання, вчителі повинні вказувати обсяг робіт. Вони повинні давати учням достатньо часу на виконання завдання, беручи до уваги труднощі, пов'язані з роботою на незнайомій платформі або перебоями в роботі інтернету. Важливо не перевантажувати учнів завданнями з різних предметів і підтримувати збалансований та скоординований підхід між усіма вчителями, відповідальними за певний клас.

Варто пам'ятати, що у віддаленому режимі учням потрібно більше часу для вирішення більшості завдань, ніж у класі. Рекомендується розрізняти завдання, відзначати деякі завдання як варіанти або рекомендувати їх тільки окремим учням.

Деякі завдання не оцінюються, фіксується лише їх виконання. Наприклад, це може бути тест, питання якого можуть бути взяті з колекції практичних вправ (учні надають свої остаточні відповіді). Крім того, можна створювати інтерактивні вправи. У цьому випадку учень отримує кодове слово і

використовує його для формування цілого речення після правильного завершення.

Якщо важливо перевірити правильність процесу мислення учня, слід використовувати або одночасний інтерактивний режим, або відеозапис процесу розв'язання. Також можна створювати тести, які вимагають як проміжних, так і кінцевих відповідей. Такі тести виконують як контрольну, так і навчальну функцію. Якщо учні не можуть виконати завдання самостійно, вони повинні виконати покрокову дію і можуть бути заохочені до дотримання правильного алгоритму. Методи самоперевірки та взаємоперевірки повинні використовуватися для надання учням критеріїв оцінювання та створення середовища, де вони можуть коментувати свою роботу (наприклад, сервіси Google: документи, презентації, блоги тощо) [44].

Важливість застосування принципів формувального оцінювання в дистанційній освіті неможливо переоцінити. Учням, швидше за все, потрібне повідомлення про те, які частини завдання були виконані добре, а які потребують вдосконалення.

Дуже корисно надавати критерії оцінювання, рубрики та контрольні списки разом із текстами завдань, щоб учні знали, в який бік рухатися і на що звертати увагу. Формувальне оцінювання має допомогти учням відстежувати свій прогрес і рефлексувати над своїм навчанням. Тому рекомендується надавати зворотний зв'язок у вигляді коментарів та оцінок відповідно до критеріїв оцінювання. Під час дистанційного навчання часто виникають питання академічної доброчесності. Перед виконанням завдання важливо нагадати старшокласникам про правила та їхню відповідальність у разі їх порушення. Цифрові можливості можна використовувати для зміни порядку запитань і варіантів відповідей або для використання різних варіантів завдань під час тестів. Електронні платформи можуть встановлювати жорсткі умови прийому завдань (обмеження на час виконання тесту або кількість спроб), але ними не варто зловживати, враховуючи нерівні технічні умови учнів [13, с.62].

У дистанційному навчанні дуже важко гарантувати, що плагіат і шахрайство ніколи не будуть допускатися, тому вам слід зосередитися на тому, щоб давати завдання, які не можна запозичити в інших (наприклад, написати власну ідею, пояснити рішення своїми словами, навести приклади, вибрати малюнки). Ви також можете створити галерею учнівських робіт. Демонстрація їхньої творчості часто заохочує до більш відповідальної та ретельної підготовки. «Низькі пороги, високі стелі та широкі стіни» – це характеристики завдань, які найкраще підходять для дистанційного навчання (і, звісно, для очного навчання). *Низький поріг* означає, що завдання є доступним і досяжним для кожного учня. Поєднання статусів успіху та підтримуючого зворотного зв'язку мотивує їх виконувати більше завдань. *Високі стелі* означають, що завдання має кілька рівнів і не обмежує учнів, які можуть зробити більше і краще. *Широкі стіни* створюють простір для самостійного вибору учнів, демонструють застосовність тем у різних ситуаціях і заохочують до творчості. В умовах дистанційного та змішаного навчання такі завдання ідеально підходять для підтримки мотивації учнів [44].

Вчителі повинні повідомити учнів, що підручник буде основним інструментом навчання, і домовитися про формат, в якому вони будуть використовувати підручник. Оскільки більшість учнів мають телевізор, вони також можуть дивитися уроки онлайн. Це необхідно для того, щоб усі учні були залучені до навчання та отримували якісну освітню послугу [50, с. 25].

Робота з учнями має бути побудована таким чином, щоб не лише зацікавити їх, але й допомогти їм зрозуміти матеріал та свідомо вчитися. Для цього підходить формат «постав запитання учителю». Якщо учень навчається самостійно і щось не розуміє, він повинен поставити запитання учителю.

Дистанційне навчання значно збільшує обсяг самостійної роботи учнів, що призводить до швидкої втоми і, як наслідок, до погіршення результатів навчання. Завдання вчителя – полегшити опрацювання матеріалу, даючи поради, акцентуючи увагу на ключових моментах, надаючи пріоритет усному навчанню і, найголовніше, зменшуючи обсяг і кількість завдань [36].

Висновки до розділу 2

В основу шкільної програми з української мови закладено мовленнєву діяльність. Зміст курсу охоплює знання про мову та мовлення, різноманітні форми і види мовленнєвої діяльності, а також мовні й комунікативні вміння.

Основною метою навчання рідної мови є формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка має відповідні навички та вміння, вільно використовує засоби рідної мови – її стилі, типи та жанри в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо).

На мою думку, сучасний розвиток мови має враховувати взаємодію різних форм мовленнєвої діяльності, таких як читання, сприймання, аналіз, інтерпретація та оцінювання. Це дозволить знання, отримані під час говоріння та письма, використовувати в усіх сферах освіти та життя. Отже, можна стверджувати, що всі види мовленнєвої діяльності є тісно пов'язаними, інтерактивними та переплетеними, формуючи особливий комплекс прийому та передачі інформації.

Проте, як свідчать результати аналізу численних публікацій сучасних науковців, їх дослідження зосереджені виключно на проблемах формування та розвитку різних видів мовної діяльності, без взаємодії між ними. Водночас можна з упевненістю зазначити, що кожна людина слухає, говорить, пише та читає для того, щоб розпізнавати, усвідомлювати, оцінювати та використовувати інформацію, отриману в конкретних життєвих ситуаціях.

Без добре розвинених навичок говоріння учні не можуть вільно працювати з мовними засобами та створювати зв'язні тексти.

Змістова лінія реалізується через формування і розвиток умінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні та письмі). Зважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку суспільства зростають вимоги до мовної культури особистості, підкреслюється, що змістова лінія має застосовуватися в усіх без винятку предметах. Це гарантія того, що учні профільних шкіл досягнуть рівня компетентних користувачів.

Доведено, що мовна діяльність індивіда тісно пов'язана з різними сферами людської свідомості. Мовлення є важливим чинником, що впливає як на індивідуальний розвиток, так і на розвиток суспільних відносин загалом.

Мовлення є важливим чинником, що впливає як на індивідуальний розвиток, так і на розвиток суспільних відносин загалом. Встановлено, що пізнавальні процеси (сприйняття, мислення і пам'ять) відіграють важливу роль у формуванні мовленнєвої продукції.

Отже, усі види мовленнєвої діяльності, як і будь-яка інша діяльність людини, потребує відповідних умов, у яких би вона нормально відбувалася. Для того, щоб повноцінно спілкуватися, людина повинна навчитися швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування; вміти правильно спланувати своє мовлення; відшукувати відповідні засоби для передачі задуманого змісту; вміти забезпечити зворотний зв'язок. Якщо будь-яку з цих ланок акту спілкування буде порушено, то мовцю не вдасться домогтися очікуваних результатів спілкування – воно виявиться неефективним.

Отже, знання та врахування всіх цих психологічних факторів може допомогти розвинути навички та вміння правильно виконувати всі види мовленнєвої діяльності та призвести до розвитку ефективної комунікації в учнів.

Аналіз наукових джерел дає змогу зробити висновки про те, що мовленнєвий розвиток відбувається протягом усіх етапів розвитку особистості, однак профільна школа, особливо її філологічний напрям, позитивно впливає на функціонування мовленнєвого середовища, під впливом якого формується мовна здатність здобувачів освіти.

ВИСНОВКИ

Для розвитку мовленнєвих навичок необхідно, щоб учні спілкувалися якомога більше, а їх мовлення в психологічному аспекті наближалось до природного. Однак досягти цього досить складно, оскільки умови, що існують у класі, не завжди сприяють активному мовленню учнів під час уроків.

По-перше, учні постійно відчують обмеженість свого словникового запасу іншою мовою та недостатнє володіння граматичними структурами, що стримує їх бажання говорити. По-друге, їм важко вийти за межі реальних навчальних ситуацій, у яких вони знаходяться, і обговорювати теми, нав'язані особливостями мовного матеріалу, який вони опановують. По-третє, учнів стримує те, що форму та зміст їх висловлювань підлягають критичній оцінці з боку вчителя і однокласників. Контроль за вміннями та знаннями учнів відіграє важливу роль у навчальному процесі.

Отже, під час навчання важливо акцентувати увагу на контролі рівня розвитку навичок усної комунікації. В Україні, як і в інших країнах світу, дистанційні технології навчання набули значного поширення. Ця форма освіти стала особливо затребуваною після введення карантину, що змусило заклади вищої освіти адаптуватися до нових умов та шукати альтернативні способи надання освітніх послуг. Педагогічні та науково-педагогічні працівники зіткнулися з необхідністю знайти оптимальні варіанти організації та реалізації навчально-виховного процесу в дистанційному форматі. Також зросла важливість проведення різноманітних наукових досліджень у цій сфері.

Дистанційне навчання є специфічною педагогічною технологією, що забезпечує організацію освітнього середовища, яке відзначається особливостями взаємодії майбутнього спеціаліста з джерелами та носіями нових знань. Основною характеристикою дистанційного навчання є самостійність та особиста відповідальність особи за вибір програми дистанційної освіти, строки та якість її проходження. Ця система повинна бути інтелектуальною, тобто мати можливість визначати та враховувати

індивідуальні когнітивні особливості майбутніх спеціалістів, адаптуючи процес професійної підготовки відповідно до їхніх потреб. Для підвищення ефективності організації дистанційного навчання важливо проаналізувати існуючі методи та технології адаптації навчальних систем, а також обґрунтувати доцільність їх застосування у професійній підготовці майбутніх спеціалістів у контексті різних форм організації дистанційного навчання.

Розвиток мовленнєвих навичок у рамках дистанційного навчання є важливим завданням, оскільки комунікативні вміння відіграють значну роль як у процесі навчання, так і в подальшій успішності в житті. Ось кілька рекомендацій щодо забезпечення ефективного розвитку мовленнєвих навичок під час дистанційного навчання. Використання платформ для відеоконференцій: застосування таких платформ, як Zoom, Skype, Google Meet тощо, створює віртуальне середовище для спілкування. Учні можуть брати участь у дискусіях, презентаціях та інших мовленнєвих активностях, спілкуючись у реальному часі.

Організація групових проєктів: робота учнів у групах над спільними проєктами сприяє розвитку мовленнєвих навичок. Вони вивчають, як ефективно висловлювати свої думки, слухати інших та спільно працювати над завданнями.

Для учнів є важливим вміння оперувати власними знаннями, вміннями і навичками, управляти інформаційними потоками, активно діяти, швидко приймати рішення, тобто навчатися впродовж усього життя, щоб бути компетентними та конкурентоспроможними та готовими до життя в цифровому суспільстві та вмінню використовувати отримання знання на практиці.

У роботі, що аналізується, визначено рівні навчально-пізнавальної діяльності, які відображають саме завдання мовленнєвої змістової лінії.

Мовленнєва змістова лінія подана в програмі. Окреслено зміст навчального матеріалу (загальні відомості про стилістику і культуру мовлення; опрацювання ознак, особливостей жанрів розмовного стилю; наукового стилю

в 10-11 класах; офіційно-ділового стилю; художнього стилю; публіцистичного стилю; епістолярного стилю.

Реалізується мовленнєва змістова лінія в профільній школі через проведення таких видів робіт: аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне), читання мовчки текстів різного характеру, відтворення готових текстів (перекази різних видів), створення власних висловлювань монологічного і діалогічного характеру.

Використовуючи різні методи та прийоми організації занять щодо розвитку мовленнєвої компетенції учнів, у своїй роботі бачу певні результати:

- удосконалились комунікативні вміння;
- підвищилась грамотність і якість знань учнів;
- поліпшився рівень творчого мислення;
- покращились уміння визначати головне, висловлювати власні судження.

Аналіз шкільної практики показує, що основною причиною недоліків у мовно-мовленнєвих знаннях і вміннях учнів є стійкість традиційної методики, при якій на кожному уроці викладається новий матеріал. Учителі української мови надмірно зосереджуються на усному викладі мовного матеріалу, що істотно ускладнює процес закріплення теоретичних знань і формування навичок у різних формах мовленнєвої діяльності. Відповідно, на розвиток мовлення та формування культури спілкування учнів не залишається достатньо часу. Таким чином, виникає потреба у розробці науково обґрунтованої та експериментально перевіреної методики ефективного формування мовленнєвої компетентності учнів.

З огляду на результати нашого дослідження та власний практичний досвід, ми розглядаємо формування активної комунікативної позиції як спільну діяльність учителя та здобувачів освіти, яка спрямована на розвиток необхідних вмінь і навичок для активної комунікації.

Отже, учитель – головна рушійна сила в забезпеченні процесу формування мовленнєвих компетенцій учнів. У процесі навчальної діяльності

учні не тільки засвоюють уміння та навички з предмета, але й навчаються формулювати власну точку зору, відстоювати свою позицію, співпрацювати в групі, колективі, мати коло однодумців, бути комунікабельними й толерантними .

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко Н. Дистанційне навчання в Україні. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія. Вінниця, 2017. С. 7-9.
2. Борисенко В. Дослідницькі завдання в системі мовної системи. Українська мова й література в сучасній школі. 2013. № 5. С. 50–52.
3. Вигівська Г.В. Зміст і організація мовленнєвого розвитку учнів у шкільному курсі Українська мова. – *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури*. – Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Випуск дванадцятий. Частина I. – С. 137-142.
4. Ворон А. А., Солопенко В. А. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 288 с.;
5. Ворон А. А., Солопенко В. А. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 272 с.;
6. Горошкіна О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. – Х. : Основа, 2012. – 171 с.
7. Горошкіна О. М. Формування мовної особистості випускника профільної школи: лінгводидактичний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)* : зб. наук. праць. 2013. С. 181–186.
8. Гошовська О. Формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови та літератури через мовленнєву діяльність. *Дивослово*. 2018. № 9. С. 7–9.
9. Груба Т. Л. Сучасні підходи до формування мовної особистості учнів на уроках української мови (профільний рівень). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*.

- Педагогічні науки. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. № 1 (64). С. 65–71.
10. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Посібник / І.П. Гудзик. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
  11. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 05.09.2024).
  12. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали /кол. автор. ; за загальною редакцією О.М. Топузова ; укл. М.В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2021. -192 с.
  13. Дистанційні технології в освіті: збірник науково-методичних рекомендації щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину / під ред. Ю. О. Бурцевої, Д. В. Малєєва. – Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2020. – 95 с.
  14. Донченко Т.К. Мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови в основній школі : навч.-метод. посібник для вчителів і студентів / Т. К. Донченко; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 369–374.
  15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 р № 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 21.09.2024).
  16. Закон України «Про освіту». 2017. № 38–39. 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.09.2024).
  17. Зв'язне мовлення. Мовлення і спілкування. Види мовленнєвої діяльності <https://naurok.com.ua/movlennya-i-spilkuvannya-vidi-movlennevo-diyalnosti-audiyuvannya-chitannya-govorinnya-pismo-spriymannya-chuzhogo-movlennya->

- riznovidi-audiyuvannya-navchalne-audiyuvannya-157986.html(дата звернення: 21.09.2024).
18. Зінченко В.М. Методика формування мовно-мовленневих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії: автореф. дис.канд. пед. наук. Київ, 2015. 22 с.
  19. Зінченко В.М. Психолого-педагогічні засади навчання в класах філологічного профілю. Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2013. Вип. 22. С. 121–127.
  20. Іванченко К. Тенденції розвитку дистанційної освіти в Україні. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія. Вінниця, 2017. С. 85-88.
  21. Калмикова Л.О. Формування мовленневих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: [Навчальний посібник] / Л. О. Калмикова. – К.: НМЦВО, 2003. – 253 с.
  22. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
  23. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 12.09.2024).
  24. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. – К. : КПП, 2000. – 12 с.
  25. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
  26. Лист МОН «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину № 1/9 -173 від 23.03.2020 року.
  27. Магдич Т.П. Формування читацької грамотності на уроках української мови учнів 10-11-х класів на основі компетентнісного підходу. Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти: збірник наукових праць (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції)/За заг. редакцією К. Я. Климової. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім.І.Франка, 2018.– С.155-159

28. Методика викладання української мови в сучасній школі: теорія та практика матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, Україна, 31 березня 2020 року). Харків : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. – 235 с.
29. Методика дистанційного навчання: збірник статей / За редакцією В.А. Ребрини. Хмельницький: ХОІППО. 2020. 81 с.;
30. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.
31. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 364 с.
32. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
33. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за редакцією М.І. Пентилюк. М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман, О.М.Горошкіна, З.П. Бакум, М. М. Барахтян, І.В. Гайдаєнко, А.Г.Галетова, Т.В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т.Г. Окуневич, О.М. Решетилова К. Решетилова К. Ленвіт, 2004. - 400 с.
34. Методичний посібник “Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації” (авт. А. Лотоцька, О.Пасічник) Травень 2020. 71с.;
35. Методичні рекомендації щодо організації навчальних занять за допомогою дистанційних технологій у 5 – 11 класах закладів загальної середньої освіти в 2019/2020 навчальному році.
36. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання / авторський колектив; за ред. Є. М. Бачинської, О. В. Матушевської. Біла Церква : КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів». 2020. 109 с.
37. Мовна освіта фахівця: сучасні виклики та тренди: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (27

- лютого 2020 року). – Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020. – 222 с.
38. МОН від 16.04.2020 №1/9-213 «Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019-2020 року» https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/72975/ (дата звернення: 07.10.2024).
39. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за № 941/35224. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 01.10.2024).
40. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 2 (45). — Рівне: РДГУ, 2011. — 211 с.
41. Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання (з досвіду роботи педагогів Кіровоградської області) [методичні рекомендації] / за заг. ред. Ольги ЛИТВИНЕНКО — Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського », 2021. – 72 с.;
42. Пентилюк М. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови / М. Пентилюк, О. Горошкіна, А. Нікітіна // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 1. – С. 15–20.
43. Підчасов Є. В. Психологічні особливості побудови освітнього процесу із застосуванням дистанційних освітніх технологій. Київ: 2016. 35 с.
44. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затверджене наказом МОН від 08 вересня 2020 року №1115
45. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К. 2004. 192 с.
46. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

47. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Українська мова : 10-11 класи. Профільний рівень / Мацько Л. І., Груба Т. Л., Семенов О. М., Симоненко Т. В., 2017. 84 с.
48. Програма українська мова: 10—11 класи. Рівень стандарту / Голуб Н. Б., Котусенко О. Ю., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Романенко Ю. О., Кондесюк Т. В., Король О. М., Тарасенко О. О., Сергєєва Н. В., (Наказ МОН України № 1407 від 23.10.2017 р.).
49. Розвиток аудіативної компетентності – Необхідна умова повноцінного функціонування мовної особистості учня / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 50, 2014. Л. Мамчур.- с.142
50. Романовський О.Г., Квасник О.В., Мороз В.М., Підбуцька Н. В., Резнік С. М., Черкашин А.І., Шаповалова В. В. Фактори розвитку та напрями вдосконалення дистанційної освіти навчання в системі вищої освіти України. Інформаційні технології та засоби навчання. 2019. Т. 74. №6. 37 с.
51. Семенов О.М. Навчання української мови і літератури у вимірах ключових компетентностей : метод. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 212 с.
52. Скрипник Н.І. Стаття: Аудіювання як активний вид мовленнєвої діяльності в освітньому процесі закладів вищої освіти / ВІСНИК № 9 (165) 2020
53. Стяглик Н.І. Нетрадиційні форми навчання та їх вплив на якість навчального процесу в школі: Автореф. дис. канд. пед. наук. Харк. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 25 с.
54. Сутність і характеристика комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів: стаття, автор. Шалівська Ю.В. Рівненський державний гуманітарний університет, Україна, Рівне №5, 2016
55. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Оріон, 2019. 240 с.

56. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 272 с.;
57. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 272 с.
58. Українська мова. 5–11 класи : навчальні програми, методичні рекомендації, вимоги до оцінювання / укл. О.Ю. Котусенко. Харків : Ранок, 2019. 192 с.
59. Українська мова. Українська література: нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень); Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України. — К. : УОВЦ «Оріон», 2018. — 352 с.
60. Ціньок С. В. Аудіювання у навчанні рідної мови (психолого-педагогічний аспект) / С.В. Цінько // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки» Вип. 18. – Черкаси, 2000. – С. 147–150.
61. Чумак Т. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках літератури // Дивослово. – 2000. – № 7. – С. 49–51.
62. Шелехова Г. Забезпечення роботи з формування аудіативних умінь на уроках української мови / Г. Шелехова // Українська мова й література в школі. – 2003. - №8. – С.6-10.
63. Шелехова Г. Формування у школярів умінь сприймати усне і писемне мовлення / Г. Шелехова // Українська мова й література в школі. – 2003. - №4. – С.7-11.
64. Ярмолюк А.В. Технології вдосконалення культури писемного мовлення учнів /А.В. Ярмолюк // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 1

Додаток А

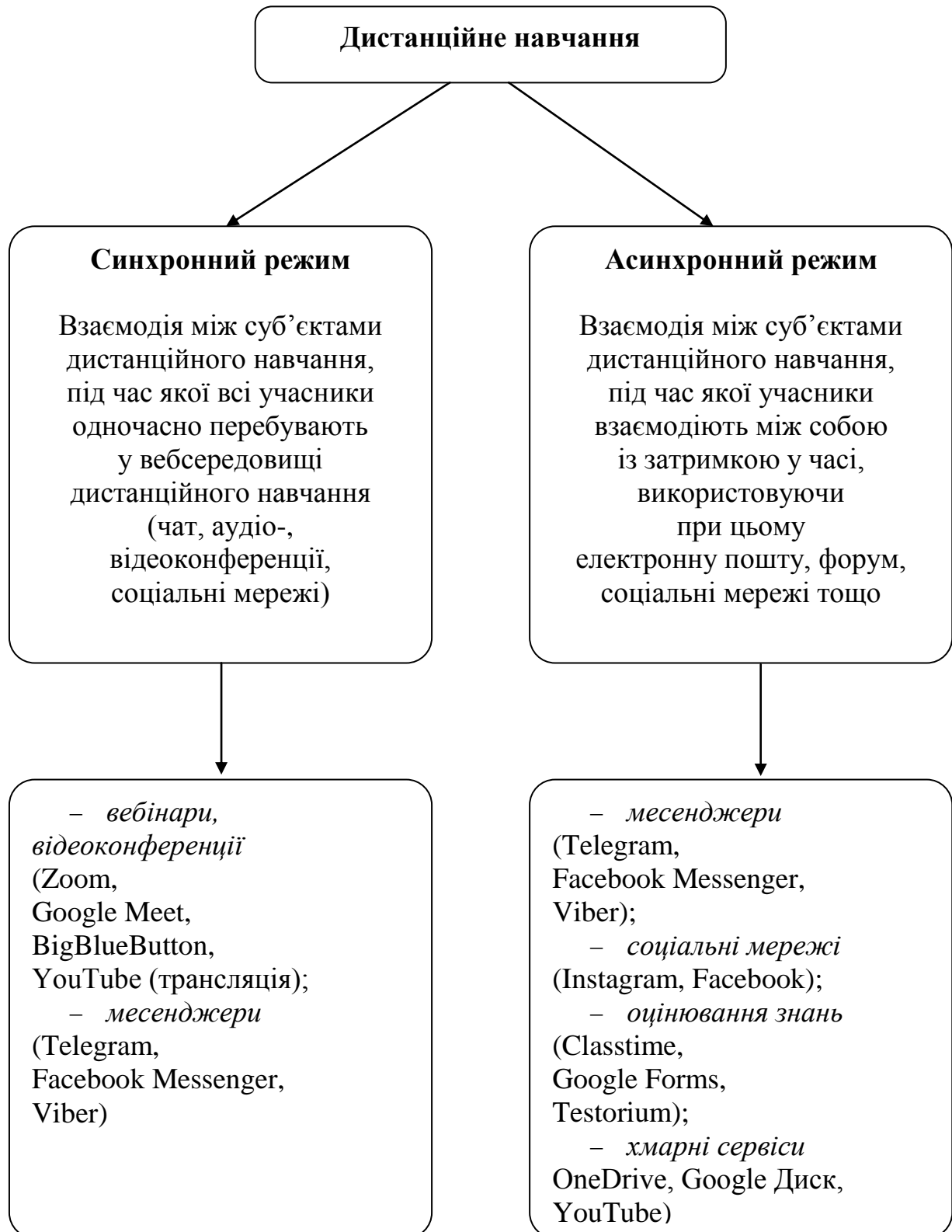
Дистанційна освіта (переваги й недоліки)

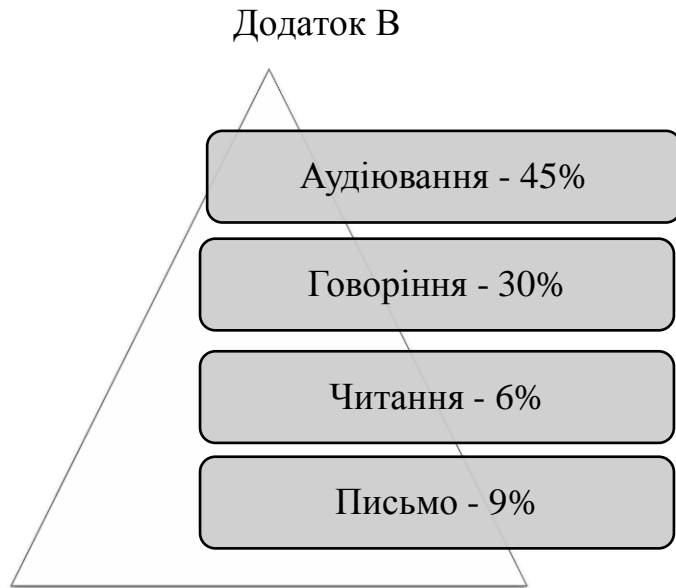
Суб'єкт освітнього процесу	Переваги	Недоліки
Учні	<ul style="list-style-type: none"> - Зменшення фізичної активності (діти можуть встати, рухатися, заплещувати очі), 7 уроків у школі даються важче, ніж 7 уроків удома. - Немає ризику заразитися інфекційними захворюваннями, що збільшує ваші шанси на збереження здоров'я. - Комп'ютерні знання дитини як користувача зростають. З'явилася можливість відстрочити виконання обов'язкових видів робіт (контроль і самостійність). 	<ul style="list-style-type: none"> - Порушення зору через тривале користування комп'ютером. - Відсутність мотивації до навчання та небажання здобувати знання і практичні навички може призвести до того, що деякі діти починають обманювати та шахраювати своїх вчителів. - Найкращі оцінки зазвичай отримують не ті діти, які більше знають, а ті, які краще вміють користуватися технологіями та різними програмами. - Необ'єктивність оцінювання виконаних робіт, оскільки часто діти їх виконують за чийсь допомоги (батьків, друзів, спеціальних програм тощо). - Перехід від теорії до практичних завдань відбувається набагато повільніше, ніж у традиційному навчанні. - Рівень набуття та застосування практичних навичок є низьким і лише високо мотивовані учні, які спрямовані на самостійне навчання, мають високий рівень. - Брак комунікації гальмує соціальний розвиток. - Діти звикли до миттєвих результатів. Однак, щоб отримати довгостроковий результат, їм потрібно працювати над цим протягом тривалого періоду часу. - Освітній процес регулюється процесом навчання, Освітній процес згладжений.
Учителі	<ul style="list-style-type: none"> - Підвищити рівень комп'ютерної грамотності, ознайомитися з новими програмними продуктами і отримати навички роботи з ними. - Краще розуміння учнів учителями щодо можливостей одночасного користування різними гаджетами. - Голосові зв'язки менш напружені, бо немає потреби говорити голосно на весь клас. - З'явилися нові можливості для візуалізації навчання, процесів і явищ. - Існує багато готового контенту для контролю якості навчання. 	<ul style="list-style-type: none"> - Порушення зору через тривале користування комп'ютером. - Вчителі витрачають багато часу на підготовку інструкцій для виконання певних завдань. В результаті в учнів немає фізичної можливості практикувати індивідуальний підхід. Для учнів тієї ж вікової групи створено загальну освіту. - Вчителі часто не можуть забезпечити участь учнів в уроці. - Часто неможливо відстежити емоційні реакції дітей на навчальний контент. - Перехід від теорії до практичних завдань відбувається набагато повільніше, ніж у традиційному навчанні. - Вчителі не мають можливості відстежувати прогрес дітей у виконанні завдань на різних етапах уроку через екран комп'ютера. - Рівень набуття та застосування практичних навичок є низьким і лише високо мотивовані учні, які спрямовані на самостійне навчання, мають високий рівень. - Контролювати рівень знань і практичних навичок стало складніше, а об'єктивний контроль вже неможливий. - Бракує спеціальної підготовки вчителів щодо використання різних комп'ютерних програм у навчальному процесі. - Недостатнє технічне забезпечення дистанційної освіти: навчальні заклади не забезпечують вчителів комп'ютерами, телефонами, фотоапаратами тощо. - Наявне програмне забезпечення є англійським, що ускладнює його використання вчителями у навчальному процесі. - Вчителі визнають, що знання та практичні навички їхніх учнів не засвоюються на належному рівні. Тому виникає гнітюче відчуття, що одного дня, коли відбудеться перехід на офлайн-навчання, їм доведеться заповнювати цю прогалину, щоб дитина змогла досягти подальшого прогресу в засвоєнні навчального матеріалу. - Розробка індивідуального контенту не вирішує проблему якості дистанційної освіти.
Батьки	<ul style="list-style-type: none"> - Батьки повинні знати все про виховання дитини: бачити всі результати роботи, звертатися до інструкцій з виконання завдань, навчання дитини різним предметам на певних етапах, виконання домашніх завдань і т.д., отримати інформацію про нього. 	<ul style="list-style-type: none"> - Іноді батькам доводиться надмірно контролювати навчальний процес, що перешкоджає самостійності дітей та їхній власній відповідальності за процес навчання та його результати. - Тому що необхідно контролювати всі процеси (своєчасне підключення дитини до уроку, активну участь в уроці, домашнє завдання і т.д.); у батьків є психологічні проблеми. - Не всі батьки мають фінансові можливості забезпечити своїх дітей високоякісною технікою та якісним інтернетом. - У приватних закладах батьки сплачують повну вартість навчання, але не отримують усіх послуг.

У таблиці узагальнено переваги та недоліки комп'ютерної системи навчання (КСН) і педагога (традиційної системи навчання в класі); за загальною редакцією О.М. Топузова ; укл. М.В. Головка [12, с.13-15].

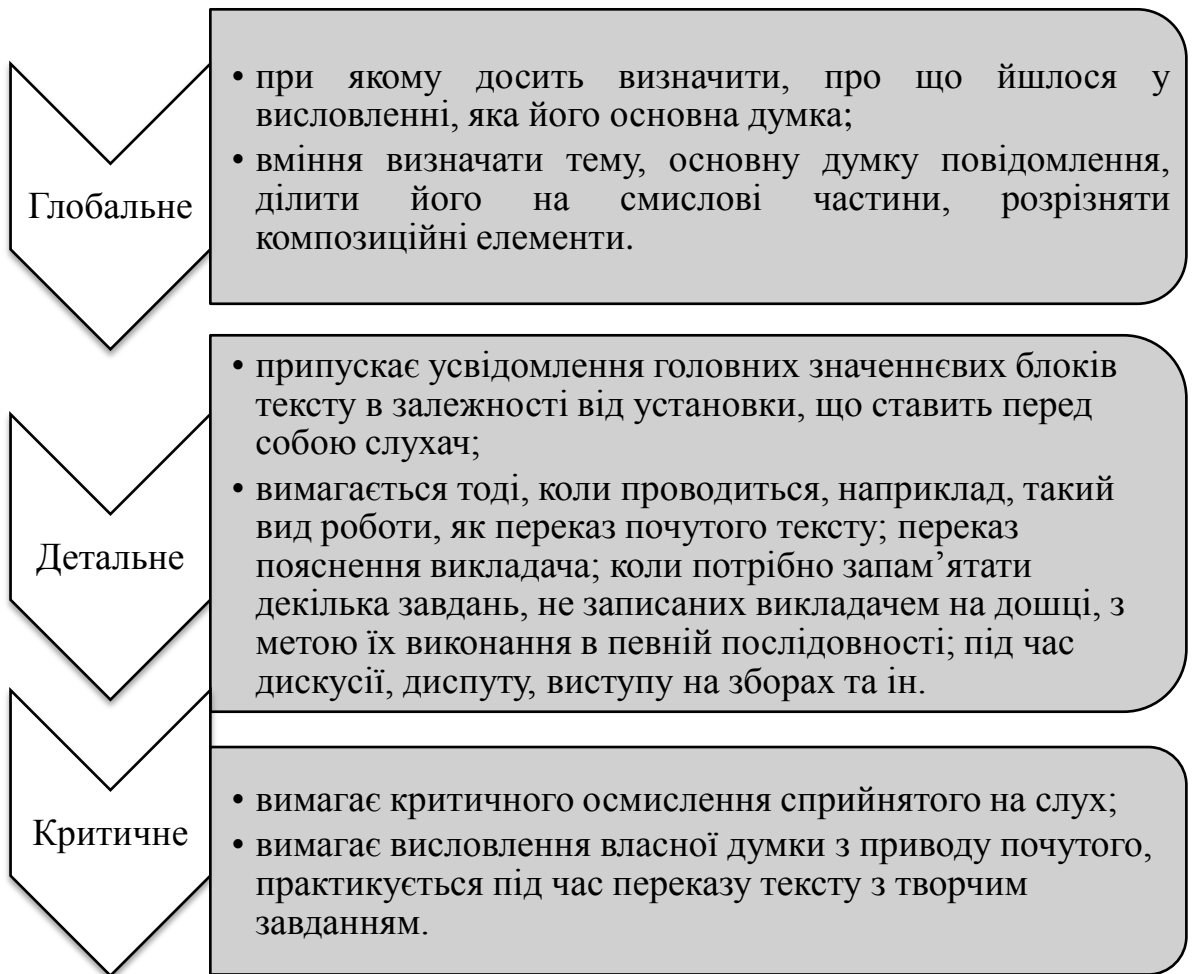
Додаток Б

Режими дистанційного навчання

Мал.2.1 Види мовленнєвих навичок

Мал.2.2 Види передаваної усної інформації

Додаток Г

Діалогічне мовлення	Монологічне мовлення
Процес вербальної взаємодії між двома або більше учасниками спілкування.	Говорити безпосередньо до співрозмовника або слухача. Говорити наодинці.
Виконує наступні комунікаційні функції: - запити (передача інформації); - пропозиції (прийняття або відхилення); - взаємне переконання; - обмін думками.	Виконує такі комунікативні функції: - інформативна; - впливова; - експресивна; - розважальна; - ритуально-культова.
Воно завжди вмотивоване, ситуативне, емоційно забарвлене та двостороннє.	Має односпрямованість (не розраховане на безпосередню відповідну реакцію), зв'язне (зв'язність думки, що виражається в композиційно-смісловій єдності тексту) та зв'язність мовлення - володіння мовними засобами між фразового зв'язку.
Уміння навички говоріння у процесі діалогу: - демонструвати обізнаність з обговорюваною темою; - досягнення комунікативних цілей; - дотримуватися теми спілкування; - відстоювання власної думки; - спростування помилкової думки співрозмовника, використання правил спілкування, мовленнєвого етикету, репліки для стимулювання підтримання діалогу, дотримуватися норм літературної мови; - не перебивати співрозмовника, висловлювати власну думку, доброзичливо вислуховувати співрозмовника тощо.	Типи монологу за характером комунікативної функції та логіко-синтаксичними зв'язками між реченнями: опис, розповідь, розповідь, повідомлення, умовивід, переконання, роздум.

Структура мовленнєвої підготовки учнів

навички	знання	уміння
текстотворчі	<p>основні ознаки тексту:</p> <p>тема, основна думка; засоби зв'язку речень і частин тексту</p> <p>жанри текстів і їх композиційне оформлення</p> <p>«функціонально-стильові типи тексту»</p> <p>типи мовлення: розповідь, опис, роздум</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ осмислювати тему висловлювання, розкривати її; ▪ визначати основну думку тексту підпорядковувати висловлювання темі й основній думці; ▪ планувати зміст висловлювання; ▪ обирати потрібну композиційну форму для висловлювання; ▪ надавати висловлюванню відповідного стилістичного забарвлення; ▪ обирати потрібний тип мовлення ▪ відбирати потрібні мовні засоби для оформлення висловлювання ▪ удосконалювати власний текст

Виконав(ла) магістрант(ка)
2 курсу ЗМФіл-62у групи

22 жовтня 2024 р.

підпис

**Аліна
НАГРЕБЕЛЬНА**

(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри
к.філол.н., доцент

підпис

Валентина КРИЩУК

(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Декан факультету

підпис

Ірина ДАРМАНСЬКА

(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)